

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra rusistiky a lingvodidaktiky

Česká a ruská přísloví v porovnání
Czech and Russian Proverbs in Comparison

Michaela Kopečková

Vedoucí práce: PhDr. Lenka Rozboudová, Ph.D.
Studijní program: Specializace v pedagogice
Studijní obor: Český jazyk se zaměřením na vzdělání -
Ruský jazyk se zaměřením na vzdělání

2017

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma *Česká a ruská přísloví v porovnání* vypracovala pod vedením vedoucí bakalářské práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato bakalářská práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Místo a datum odevzdání práce:

.....

podpis

Velké poděkování patří vedoucí mé bakalářské práce PhDr. Lence Rozboudové, Ph.D. za její cenné rady a pomoc při vedení mé práce. Další poděkování patří mé rodině za jejich podporu a trpělivost.

Datum:

.....

podpis

ANOTACE:

Práce je zaměřena na srovnání českých a ruských přísloví. Hlavním cílem práce je nalézt shodné a odlišné rysy, které vyplývají z kultury obou jazykových společenství. Teoretická část vysvětluje přísloví jako součást lidové slovesnosti. Je zde vysvětlena jejich obsahová a formální stránka, zasazení do kulturně-společenského kontextu daného národa. Praktická část práce srovnává vybraná česká a ruská přísloví, kde hlavním cílem je nalézt jejich shodné a odlišné motivy.

KLÍČOVÁ SLOVA:

lidová slovesnost, česká přísloví, ruská přísloví, frazeologie, kultura, národ

ANNOTATION:

The work is focused on the comparison of the Czech and Russian proverbs. The main objective is to find similarities and differences that result from the culture of both language communities. The theoretical part interprets proverbs as a part of the folk literature. There is explained its content and formal aspects, set up to the cultural and social context of the nation. The practical part compares selected Czech and Russian proverbs, where the main aim is to find their common and different motives.

KEYWORDS:

folk literature, Czech proverbs, Russian proverbs, phraseology, culture, nation

Obsah

1	ÚVOD.....	7
2	VZTAH JAZYKA A KULTURY	9
2.1	Jazyk a jeho vzájemný vztah s kulturou.....	9
2.2	Druhy kultury	11
3	PŘÍSLOVÍ JAKO SOUČÁST LIDOVÉ SLOVESNOSTI.....	15
3.1	Vymezení pojmu „lidová slovesnost“	15
3.2	Specifické znaky lidové slovesnosti.....	16
3.3	Klasifikace lidové slovesnosti.....	17
3.3.1	Přísluví (пословицы).....	18
3.3.2	Pořekadla (поговорки)	18
3.3.3	Pranostiky (приметы о погоде).....	18
3.3.4	Hádanky (загадки)	19
3.3.5	Zařikání (заговоры).....	20
3.3.6	Lidové nápisy a dopisy (народные надписи и письма).....	20
4	FRAZELOGIE A FRAZELOGICKÁ POJMENOVÁNÍ.....	22
4.1	Frazeologie jako lingvistická disciplína.....	22
4.2	Charakteristika frazému	23
4.3	Vlastnosti frazému	24
4.4	Klasifikace frazémů	26
4.4.1	Sémantická klasifikace	26
4.4.2	Klasifikace frazémů podle původu	28
4.4.3	Stylistické třídění frazémů	30
4.4.4	Třídění frazémů podle konstrukce	32
4.4.5	Třídění frazému podle funkce.....	33
4.4.6	Třídění frazémů podle rozsahu frazeologizace	35
4.4.7	Slovnědruhové třídění frazémů.....	35
4.4.8	Dělení frazémů podle míry ekvivalence	36
5	ANALÝZA VYBRANÝCH PŘÍSLOVÍ	39
5.1	Úplné ekvivalenty	42
5.2	Částečné ekvivalenty.....	45
5.3	Relativní ekvivalenty	46
5.4	Analogické frazémy	48

6	ZÁVĚR.....	54
7	PEŽIOME	56
8	ZDROJE	57

1 ÚVOD

Jak již samotný název napovídá, práce se zabývá frazémy, konkrétně příslovími. Práce je zaměřena na porovnání české a ruské lidové slovesnosti, a to konkrétně na porovnání českých a ruských přísloví a rčení.

Frazeologii všeobecně chápeme jako velmi specifickou oblast každého jazyka. Podle míry chápání a ovládání frazeologie můžeme často hodnotit úroveň poznání cizího, dokonce i mateřského jazyka. Frazeologie každého jazyka je velmi obsáhlá a jedinečná disciplína, někdy může být považována za zdroj nedorozumění mezi mluvčími cizích jazyků. Frazeologie nám dává určitý pohled na charakter i myšlení daného národa. Frazémy vznikají na základě zkušeností daného národa, odráží se v nich dějiny či kultura daného společenství. Proto v nich najdeme informace o národních zvyklostech, obřadech, ale i historických událostech, zvycích či folklóru, tradicích, odráží se v nich i způsob každodenního života.

Při studiu jazyka, a to jazyka mateřského, i jazyka cizího, je důležité a nutné znát jeho kulturní kontext. V příslovích se promítá mentalita národa, učit se cizímu jazyku znamená tedy učit se cizí kultuře, učit se chápat mentalitu národa cizího.

Český jazyk, stejně tak jako jazyk ruský, pochází ze stejné jazykové rodiny a oba jazyky se vyvinuly z jazyka společného – z praslovanštiny. Jedná se o jazyky příbuzné, můžeme tedy očekávat jistou podobnost nejen v oblasti slovní zásoby, ale také v oblasti frazeologie, v postupu frazeologizace a ve tvoření frazémů, v našem případě při tvoření přísloví.

Hlavním cílem práce bude tyto frazémy češtiny a ruštiny porovnat a zjistit míru jejich ekvivalence, najít shodné a odlišné rysy, které vyplývají z kultury obou jazykových společenství. Dílčím cílem práce bude zjistit, jak jsou vybrané frazémy nejčastěji utvářeny.

Bakalářská práce bude obsahovat dvě hlavní části – část teoretickou a část praktickou. Teoretická část bude vycházet z obecných poznatků o frazeologii, frazémech a jejich klasifikaci, dále budou jednotlivé druhy frazémů charakterizovány z pohledu jazykového i kulturního, přičemž budou nahlíženy jako jednotky lidové slovesnosti. Bude zde vysvětlena obsahová a formální stránka frazémů a také budou zasazeny do kulturně-spoločenského kontextu daného národa. Zajímat nás také budou vzájemné vztahy, do kterých mohou frazeologické jednotky vstupovat.

Praktická část bude popisovat a srovnávat vybraná česká a ruská přísloví, přičemž hlavním cílem bude nalézt jejich shodné a odlišné rysy, zjistit míru jejich ekvivalence. Hlavní metodou v praktické části bude metoda excerpce a komparace.

Frazémy budou nejprve excerpovány z českých i ruských frazeologických slovníků a bude vysvětlen jejich původ a význam. Poté budou jednotlivá přísloví klasifikována a porovnána dle formálních i obsahových kritérií.

2 VZTAH JAZYKA A KULTURY

Při studiu a následném pochopení lidové slovesnosti daného národa, při rozboru přísloví jako znaku národa a pochopení tradic, či myšlení i mentality lidí, je důležité vysvětlit si propojení dvou termínů, kterými jsou jazyk a kultura. Přísloví nám odráží mentalitu národa, jsme schopni skrz ně nahlédnout do kulturního kontextu daného jazyka. V první kapitole tedy budou tyto dva termíny definovány v obecné rovině a bude vysvětlena jejich vzájemná propojenost.

2.1 Jazyk a jeho vzájemný vztah s kulturou

Jazyk, stejně tak jako **kultura**, se neustále proměňuje. Jistě se shodneme na tom, že to, co platilo třeba jen před několika lety, dodnes již nemusí platit, protože obě tyto sféry prochází určitým vývojem. J. Bartmiński (2016, s. 14) uvádí, že se jazyk proměňuje a mění se i to, co o jazyce víme. Upoutáme-li pozornost například na jazyk politický, zjistíme, že od dob totalitních prošel nemalými změnami a bylo třeba ho v mnohém přehodnotit. Naopak v dnešní době je jazyk ovlivňován proměnami mnohých sfér společenského života – nástup demokracie a fungování politického pluralismu nám umožnily větší svobodu v používání jazyka a dialogu, rozvoj a vznik nových profesí, podnikání a různých individuálních ekonomických aktivit zase otevírá prostor pro novou slovní zásobu a její rozvoj.

Jak uvádí ruští lingvisté E. M. Vereščagin a V. G. Kostomarov (2005, s. 16) není pochyby o tom, že jazyk a kultura jsou navzájem spojené oblasti. Tvrdí, že sémantika jazyka je národním obrazem společenství. Stejně tak, jako kultura má své místo v jazyce, tak i jazyk (nevyjímaje jazyk umělecký) bez kultury neexistuje.

Zamyslíme-li se nad pojmem **jazyk**, jako první nás určitě napadne, že je to nástroj společenské komunikace. Ano, zajisté je to pravda, ale dalším jeho specifickým rysem je určitě fakt, že ho považujeme za kulturní reprezentaci světa a člověka. Jazyk nám o člověku něco říká, tím, jak se člověk vyjadřuje, nám o sobě dává jistý „obraz“ sebe samého. Podle N. I. Tolstého (2016, s. 23) je jazyk vnímán a popisován jako zrcadlo národní kultury, národní filosofie a psychologie a v mnoha případech je chápán jako jediný zdroj historie národa a jeho ducha. Dále popisuje, že vztah jazyka a kultury lze chápat jako vztah celku a části. Jazyk můžeme chápat jako komponent či

nástroj kultury, současně však je jazyk ve vztahu ke kultuře zcela autonomní a lze ho od kultury zkoumat zcela odděleně nebo ve srovnání s ní.

J. Bartmiński (2016, s. 17) uvádí, že u vztahu mezi jazykem a kulturou se jedná o tzv. paradoxní vztah vzájemné závislosti. O jazyce lze totiž říci, že je součástí kultury jako širšího celku, zároveň o něm ale můžeme říci i to, že on sám je širším fenoménem, který v sobě zahrnuje kulturu. Tvrdí, že jazyk kulturu podmiňuje, bez jeho ovládnutí není možná účast v kultuře ani ve společenském životě. Projevy kultury v jazyce můžeme nalézt nejen v oblasti frazeologie a ve slovní zásobě, ale také např. v gramatice či ve významech slov.

Již jsme se zmínili o tom, že jazyk a kultura jsou ve vzájemném propojení, že mezi nimi funguje jisté příbuzenství. J. Bartmiński (2016, s. 17) uvádí, že příbuzenství jazyka a kultury spočívá v tom, že nejsou biologickým dědictvím, nýbrž se předávají prostřednictvím výchovy. U obou uvádí, že mají univerzální povahu, že obojí tvoří uspořádaný systém.

Kultura – pochází z latinského slova *cultura* a její původní význam byl *pěstovat* (ve významu pěstování plodin). Časem ale pojem kultura získával další významy, např. byl přenesen do oblastí lidských činností. Jedná se zejména o činnosti spojené s lidskou vzdělaností a uměním, tj. např. literaturou a hudbou – toto můžeme označit za tzv. vysokou kulturu. (Kostková, 2012, s. 17)

Při interpretaci jednotlivého prvku kultury nebo kulturní reálie se setkáváme s pojmem **termín**. Podle N. I. Tolstého (2016, s. 28) na tento pojem můžeme nahlížet dvěma způsoby: termín se nám může jevit jako nadpis určitého textu, jako jeho slovní symbol. Na straně druhé zacházíme s pojmem **kulturní termín** (např. *дед, коляда, веселиться*), který nám sám o sobě může pomoci při interpretaci samotné kulturní reálie. Kulturní termín nám do mysli vnáší určitou představu toho, co samotný termín znamená či co může představovat.

2.2 Druhy kultury

N. I. Tolstoj (2016, s. 24) tvrdí, že v každé slovanské národní kultuře v průběhu 19. století a první poloviny 20. století můžeme nalézt její čtyři podobné typy:

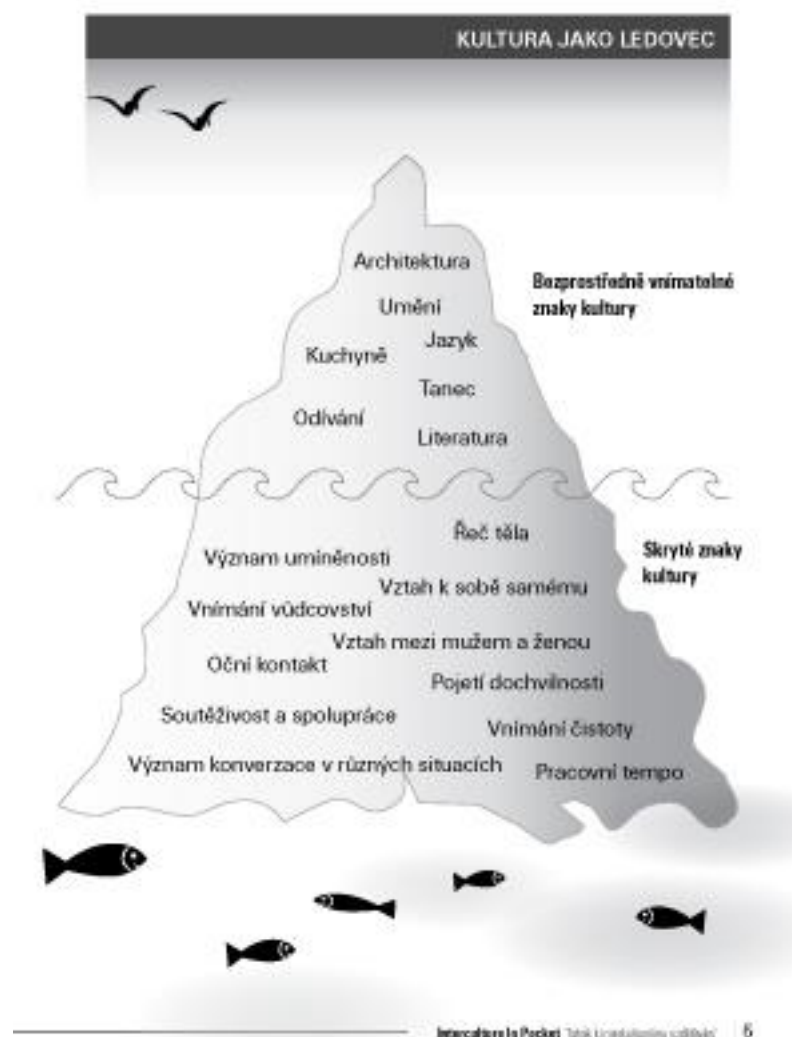
- **kulturu elitní,**
- **kulturu lidovou** (rolnickou),
- **kulturu střední** - ta odpovídá obecné mluvě (просторечие) a obvykle je nazývána „kulturou pro lid“ či „třetí kulturou“,
- **profesní subkulturu** (na vesnici kulturu pasteveckou, včelařskou, hrnčířskou..., ve městech naopak kulturu výrobní a řemeslnou).

Podle N. I. Tolstého (2016, s. 24) se používání spisovného jazyka váže ke **kultuře elitní**, lidová (obecná) mluva je zase charakteristickým rysem pro **kulturu střední**. **Lidová kultura** je charakteristická svými dialekty a slangy se váží k **tradičně profesní kultuře**.

Podle N. I. Tolstého (2016, s. 25) je zřejmé, že toto schéma typů kultur je vypracováno velmi zjednodušeně a v průběhu dějin se mění. Např. se „třetí kulturou“ se neseťkáváme po celou dobu, neobjevuje se ve všech slovanských oblastech stejnou měrou.

Zamyslíme-li se nad pojmem kultura, nebo zmíní-li někdo před námi tento pojem, automaticky nás napadnou výrazy jako umění, literatura apod. Mohli bychom říci, že primárně kulturu vnímáme pouze jako svět patřící umělcům. Svět, na který nahlížíme jen z dále. Pravdou ale je, že kultura je mnohem více.

Člověk se jako kulturní bytost nerodí, člověk se kulturní bytostí stává. Kultura kromě nehmotných věcí a artefaktů, které vytvářejí umělci, rovněž zahrnuje produkty lidské činnosti. Člověk během svého života poznává kulturu ve společnosti a tím si také osvojuje její tradice, zvyky či způsob myšlení. Můžeme s jistotou říci, že lidé, kteří sdílejí kulturu společnou, mají myšlení podobné, mají podobné chování, dokonce jejich hodnotové žebříčky si mohou být velice blízké. Názornou ukázkou toho, co kultura představuje, nám může pomoci obrázek ledovce:

Obrázek 1 - Kulturní ledovec (Mobil plus projekt – Mezikulturní vzdělávání – Co to je. 2016. [online].)

Jak si můžeme na obrázku všimnout, ledovec se skládá ze dvou částí – první část, ta, která se tyčí nad vodou, je ta, kterou všichni vidí, a můžeme říci, že jsou s ní zcela obeznámeni. Známe její rozměry i tvar a jsme schopni ji vnímat bezprostředně. Druhá část ledovce se skrývá pod vodou, zprvu ji tedy vůbec nevidíme. Řekněme tedy, že její rozměry i tvar nám jsou zprvu utajeny a nahlédneme na ně, až když se pod vodu ponoříme a hlouběji tuto část prozkoumáme. Můžeme tedy říci, že při posuzování kultury si nejdříve všímáme znaků, které jsou nám bezprostředně známé, a které vidíme na první pohled.

Problémem však je, že důležitější ve většině případů bývá právě to, co na první pohled nevidíme. Neznalost těchto pro nás nedůležitých rysů vede často k utváření předsudků, stereotypů a v krajních případech může dokonce vést i ke konfliktům.

Pro člověka jako kulturní bytost je důležité, aby se naučil porozumět ostatním kulturám, aby je dokázal respektovat a zbavil se stereotypů.

K. Kostková (2012, s. 18) ve vztahu ke kulturnímu ledovci zmiňuje **kulturní deskriptory**. Charakterizuje je jako veškeré obsažené aspekty kultury. Uvádí, že „nad hladinou“ se jedná o pozorovatelné, explicitní aspekty kultury, které jsou ovlivnitelné výchovou v rodině, a které jsou rovněž snáze vyučovatelné. Mnohdy nám slouží jako prvotní vodítka k porozumění a pochopení kultury pro nás cizí, pomáhá nám porozumět tomu, jak se jiní lidé oblékají, jaká mají jazyková specifika apod. Naopak pod hladinou moře se nacházíme v oblasti pro nás na první pohled neznámé, v oblasti hluboce zanořené v kulturních rámcích jednotlivých lidských společenství.

S ohledem na metaforu ledovce K. Kostková (2012, s. 17) zmiňuje dva typy kultury – **kulturu s velkým K** a **kulturu s malým k**. Toto vymezení kultury přejímá z amerických publikací: *Omaggio Hadley, 2001, s. 349-350; Bennet, 1998, s. 3-4.*

Kultura s velkým K (Big C-Culture) zahrnuje snáze pozorovatelné kulturní projevy. Tato kultura obsahuje převážně prvky, které plují nad hladinou moře ledovce. Jsou tedy ihned patrné. Tyto aspekty kultury nesou název „olympská kultura“. V tomto pojetí kulturu chápeme jako to nejlepší z lidského života, často je přisuzována společenským elitám. Mezi základní prvky této kultury patří umění, literatura, klasická hudba apod.

Kultura s malým k (Small c-culture) nese rovněž název jako domácí kultura nebo kultura domácího krbu. Tato kultura v sobě zahrnuje aspekty plující nejen nad hladinou moře, ale i ty, které jsou pod hladinou. Oblast této kultury zahrnuje vše v lidském životě – např. víru, tradice, etiketa apod.

K. Kostková (2012, s. 18) jako další vydělení kultury uvádí **kulturu tzv. povrchovou a kulturu hloubkovou**.

Povrchové kultuře odpovídají aspekty kultury snáze viditelné – mohli bychom tedy říci, že se jedná o projevy plující „na hladině moře“, jedná se tedy o pozorovatelnou část ledovce. **Kultura hloubková** naopak obsahuje aspekty kultury, které jsou nám zprvu skryté. K. Kostková toto dělení považuje za důležité z pohledu změn daných kultur.

Uvádí, že povrchová kultura prochází změnami rychlými a značnými, tyto změny jsou většinou dobře viditelné – např. styl oblékání. Naopak oblast kultury hloubkové změnami prochází dlouhou dobu, někdy se jedná dokonce o celá staletí, než v této oblasti dojde k jistým změnám – např. oblast náboženství.

Jako další dělení, které K. Kostková (2012, s. 19) zmiňuje, je dělení kultury na **kulturu materiální a nemateriální**.

Materiální kultura v sobě zahrnuje lidské výtvořky, výsledky lidské činnosti. O **kultuře nemateriální** můžeme hovořit rovněž jako o kultuře duchovní. Ta představuje veškeré aspekty lidského chování a jednání.

Na závěr můžeme tedy dodat, že kultura souvisí s naší identitou, utváří naši osobnost. Dává ostatním jasný pohled na to, kdo jsme, a kam patříme. Kultura nám sděluje, jak vnímáme kultury jiné a jak ony naopak vnímají zase nás. Když pochopíme kulturu vlastní a rovněž vlastní identitu, máme mnohem větší šanci dostat se do dění kultur cizích. Vždy to bývá většinou tak, že nejdříve musíme pořádně poznat sami sebe, abychom se mohli pustit do poznávání ostatních, do nalézání cizího. S jistotou můžeme říci, že kultury jsou mezi sebou vzájemně propojené a málokterá z nich se jeví jako kultura absolutně nezávislá a samostatná.

Příslloví s kulturou národa souvisí bezpodmínečně. Odráží se v nich zvyky, obyčeje a lidová slovesnost dané kultury. Při učení se cizímu jazyku je pro nás znalost kultury jiného národa, tedy jisté podvědomí o příslovích nejen našeho národa, důležitá. Setkáváme se s nimi téměř ve všech jazycích, často mají stejný význam, ale po grafické stránce se často liší.

P. Hauser (1980, s. 164) **příslloví a rčení** charakterizuje jako slovesné a větné frazémy sblížující se s jinými ustálenými větnými obraty, které ovšem nemají pojmenovávací funkci:

- **Příslloví** (пословицы) chápe jako krátké průpovědi s mravním, etickým (po)naučením. Smysl dávají samy o sobě a nepotřebují tedy zařazení do kontextu. Obsah těchto frazémů platí za všech okolností, slovesný tvar v příslovích je atemporální: *Kdo šetří, má za tři.* - *Колейка рубль бережёт.*, *Bez práce nejsou koláče.* - *Без труда не вытащишь и рыбку из пруда.*, *Vrána k vráně sedá, rovný rovného si hledá.* - *Рыбак рыбака видит издалека.*
- **Rčení, úsloví** (поговорки) jsou takové frazémy, v jejichž stavbě je klíčovým komponentem sloveso. Jsou použitelné v různé formě klíčového slovesa, uvádí se tedy i formou infinitivu jako je tomu u slovníkového hesla: *mluvit do větru* - *бросаться словами, dělat z komára velblouda* - *из мухи слона делать.*

3 PŘÍSLOVÍ JAKO SOUČÁST LIDOVÉ SLOVESNOSTI

Následující kapitola pojednává o příslovích jako součásti lidové slovesnosti daného národa. Vymezíme si pojem „lidová slovesnost“ a uvedeme její základní charakteristiky s ohledem na pohled nejen českých, ale i ruských badatelů, jelikož se jejich názory v mnohém rozcházejí.

3.1 Vymezení pojmu „lidová slovesnost“

Jak jsme již uvedli výše, přísloví a rčení považujeme za součást lidové slovesnosti. Je tedy nezbytné, abychom si ujasnili, co lidová slovesnost představuje.

Lidovou slovesnost považujeme za součást folklóru. Ten B. Beneš definuje jako „soubor historicky vzniklých slovesných, hudebních, vokálních, tanečních a divadelních projevů, žánrů a komunikačních procesů, které tvoří dlouhodobě přetrvávající otevřenou strukturu stereotypů v rámci daného typu lidové tradiční kultury, v níž vznikly.“ (Beneš, 1990, s. 7) Folklór se do popředí dostává hlavně v období českého Národního obrození, lidová slovesnost se v té době stala vzorem pro českou literaturu. Psaly se písemné záznamy a docházelo ke sběru materiálů, které se zařazovaly do lidové slovesnosti. Jako hlavní sběratele české lidové slovesnosti jmenujme např. B. Němcovou, F. L. Čelakovského, K. J. Erbena z dob Národního obrození, z 20. století jmenujme J. Haška, F. Halase, F. Hrubína a jiné, kteří se snažili vyzdvihnout českou národní tradici.

A. I. Kretev (1983, s. 3) uvádí, že učení se cizí literatury se neobejde bez obeznámení se s lidovou slovesností daného národa. Tvrdí, že lidová slovesnost ruského národa po staletí ovlivňuje všechny druhy umění a celou ruskou kulturu. V žánrech folklórní literatury se často setkáváme se slovy zastaralými, historismy, či dialektismy a frázemi, jejichž překlad někdy v dvoujazyčných slovnících chybí.

Lidovou slovesnost tvoří převážně díla, která vznikla mezi venkovským lidem. P. Bělíček (2001, s. 5) tvrdí, že v současnosti se klade důraz na vymezení specifiky lidové slovesnosti přívlastkem „ústní“. Podle něj za ústní lidovou slovesnost považujeme orální, formální a mluvené formy umění, které jsou předávány dál nutně jen v orální podobě, neexistuje u nich grafického zaznamenání.

Jak A. I. Kretov (1983, s. 5) uvádí, v ruštině termínu lidová slovesnost odpovídá pojmů několik – „устное народное творчество“, народная словесность“, „устная словесность“ a „народная поэзия“. V současné době se nejčastěji můžeme setkat s termínem „фольклор“ (folklor), a to již od roku 1846.

Slovo folklor vzniklo složeninou anglických termínů *folk* (národ) + *lore* (vědění, moudrost). Díky tomu si lidé v mnohých zemích pod pojmem folklor představí vše, co souvisí s životem národa, s jeho uměním, tradicemi, obyčejí, vírou apod. A. I. Kretov (1983, s. 5) tvrdí, že v sovětské nauce se folklorem rozumí pouze ústní poetická tvorba národa. Pro ostatní druhy národního umění se k termínu folklor přidá vhodný přívlastek – tím dostáváme termíny jako např. hudební folklor („музыкальный фольклор“), taneční folklor („танцевальный фольклор“) atd.

A. I. Kretov (1983, s. 6) považuje ruský folklor za „klenotnici národa, nevyčerpatelný zdroj pro poznání a rozvoj umění.“ Folklor převážně odráží poetickou povahu ruského národa, jeho talent.

3.2 Specifické znaky lidové slovesnosti

Abychom lidovou slovesnost snáze odlišili od jiných útvarů, je zapotřebí uvést její charakteristické vlastnosti. Všimáme si poznatků, které uvádí B. Beneš (1990, s. 9-11).

- B. Beneš jako hlavní znak lidové slovesnosti uvádí **orálnost**. Již po staletí si lidé své zkušenosti či také mnohé povídky, historiky předávali ústní formou. V útvarech lidové slovesnosti spatřovali jakási podobenství ať už se životem svým nebo s životem příbuzných. Příběhy většinou měly rychlý spád a jednoduchý, poutavý děj, aby si je lidé lépe pamatovali a mohli je předávat dál.
- Jako další znak lidové slovesnosti uvádí **variabilitu**. Znamená to, že konkrétní útvar lidové slovesnosti může existovat v mnoha různě se lišících podobách. Mluvíme o tom, že ústním předáváním se některé informace z daného útvaru ztratí, či se jen trochu změní jeho forma. Pozměněná verze je předávána lidmi dále a je takto znovu interpretována.

- Jako nejtypičtějším znakem lidové slovesnosti je uváděna **synkretičnost**. V jednom útvaru se často setkáváme s míšením zpěvu, tance, poezie, zábavy atd.
- Další znak lidové slovesnosti je **kolektivnost**. Útvary lidové slovesnosti nevznikají v přítomnosti jednoho člověka, ale v okruhu více lidí. Kolektivu lidí slouží k rozptýlení, pobavení, může jim pomoci i s rozvíjením poznatků o světě. To potvrzuje i A. I. Kretov (1984, s. 6) který tvrdí, že „jestliže literatura je tvorbou různých lidí, folklór je tvorbou kolektivní.“ Díla folklórní literatury převážně vyjadřují pocity a ukazují názory většiny pracujícího národa.
- U lidové slovesnosti se někdy můžeme setkat se **žánrovou interferencí**, tedy s tím, kdy se prolíná více žánrů jedním útvarem.
- Jako další charakteristický znak lidové slovesnosti A. I. Kretov (1984, s. 6) doplňuje **anonymitu** („анонимность“). Obyčejně autora folklórních děl neznáme, autorem je mnohdy celý národ.

Co se týče **jazyka lidové slovesnosti**, setkáváme se s jazykem běžným, živým, bezprostředním, někdy citově zabarveným. Řeč je nevyumělkovaná, objevují se v ní dialektismy i vulgarismy. B. Beneš (1990, s. 11) mluví o „jazykové přirozenosti“.

3.3 Klasifikace lidové slovesnosti

Lidovou slovesnost můžeme rozdělit na několik projevů. B. Beneš (1990, s. 18) vyděluje lidovou slovesnost dle jejího typu na **lidovou poezii** a **lidovou prózu**. K lidové poezii řadí žánry jako dětská říkadla, písně, lidové divadlo a drobné folklórní žánry – mezi ně patří i pro nás důležitá přísloví. Jako součást lidové prózy uvádí pohádky, legendy, pověsti aj.

A. I. Kretov (1984, s. 6) tvrdí, že se folklór od literatury odlišuje hlavně tím, co se týče žánrové struktury. K žánrům ruského folklóru jednoznačně patří pohádky, legendy, pověsti, byliny, historické písně apod. Lyrickými žánry rozumíme různé obřadní písně či „častušky“ („частушки“), což jsou ruské lidové písně.

Folklór disponuje vlastním systémem kompozičních a stylistických výrazových prostředků – např. je pro něj typická metafora. (Kretov, 1984, s. 7)

Jako drobné folklórní žánry B. Beneš (1990, s. 238-241) vyděluje tyto:

3.3.1 Příslloví (пословицы)

Jak již výše bylo řečeno, B. Beneš (1990, s. 238) řadí přísloví mezi drobné folklórní žánry, přesněji můžeme říci, že se nachází na pomezí lidové poezie s lidovou prózou.

V příslovích nalezneme lidovou moudrost, obsahuje obecně platné zásady nebo mravní ponaučení. Setkáváme se v nich s vyjádřením přímým nebo obrazným. Zajímavým faktorem je, že i když se jedno přísloví v mnoha jazycích naprosto odlišuje, v rámci dané kultury významově znamená to stejné. Sám B. Beneš (1990, s. 238) přísloví vnímá jako „obsahově mnohoznačné výpovědi, které přesný význam nabývají až v souvislostech, v nichž byly použity“.

Např.: *Starého psa novým kouskům nenaučíš.* - *Как волка ни корми, всё в лес смотрит.*, *Účel světí prostředky* - *Цель оправдывает средства.*

3.3.2 Pořekadla (поговорки)

Podle B. Beneše (1990, s. 239) pořekadlo (na rozdíl od přísloví, kterým zobecňujeme a vyjadřujeme svůj vztah k něčemu) slouží k vyjádření subjektivního hodnocení bez zobecnění. Sice se rovněž jedná o obrazná rčení, z jazykového hlediska jsou ale tvořena mluvnicky nesoběstačnou větou – např. *mít se k světu*. Pořekadlo se často pohybuje mezi vyjádřením obecné zásady a přímým hodnocením jevu nebo situace: *Dočkej času jako husa klasu.* - *На всякое хотение есть терпение.*, *I mistr tesař se někdy utne.* - *И на старуху бывает проруха.*

Za zvláštní případ pořekadel jsou považovány tzv. wellerismy. B. Beneš hovoří o komicky vážném konstatování situací, které spadají do kategorie „černého humoru“. Jedná se o konstrukce typu: „*Čím dál, tím hůř*“, *řekla bába, když padala ze schodů.*

3.3.3 Pranostiky (приметы о погоде)

Pranostikami rozumíme výroky, vyjadřující zkušenosti lidí, které nabyli dlouhodobým stykem s přírodou. Charakterizují se v nich souvislosti mezi roční dobou, počasím a úrodou, meteorologická zaměřenost je charakteristická pro pranostiky.

Tematicky je B. Beneš (1990, s. 239) rozděluje na konstatování souvislostí mezi přírodními podmínkami a budoucí úrodou (v tomto případě se jedná o prognózu

= předpověď), konstatování vzájemných souvislostí přírodních jevů a souvislostí mezi chováním a výskytem zvířat a úrodou. Postupně se začalo vyvíjet i religiózní navrstvení, kdy se řada jevů začala spojovat nejen s datem, ale přímo s danou osobou příslušného světce – např. *Velký pátek deštivý dělá rok žíznlivý.*

Pranostiky mnohdy bývají dvojdílné, jsou tedy tvořeny souvětím – např.: *Když v prosinci mrzne a sněží, úrodný rok nato běží.* Tato souvětí bývají často podmínková.

Stejně jako přísloví a pořekadla lze pranostiky rozebírat z hlediska významu a funkcí, kterých nabývají v různých souvislostech.

Př.: *Весна холодная – летом будут частые дожди с градом. – Je-li na jaře zima, budou v létě časté deště s krupobitím., Ласточки летают низко - к дождю. – Vlaštovky létají nízkou, bude pršet.*

3.3.4 Hádanky (загадки)

Jedná se o nejjednodušší skladby z pomezí literatury, folklóru, slovních hříček a zábavných komentářů. Hádanka je tvořena dvěma složkami – výkladem o nějakém jevu, který je neúplně vyjádřen formou otázky, a z doplnění výkladu formou odpovědi. Hádanky jsou založeny na možnostech dvojího významu, na slovní hříčce. Vycházejí ze známých souvislostí a předpokládaných znalostí, stejně jako předchozí zmíněné drobné útvary lidové slovesnosti.

V minulosti měly hádanky poučný význam, často se používaly k zábavné výchově mládeže. Jejich tematikou bývá vesnický život, věci, které obklopují člověka, náboženské představy či světské zábavy.

Při tvoření hádanek je častá personifikace: plná škola dětí a nemohou ven (makovice), protikladná srovnání: kdo toho nevidí, zvedne to, kdo to vidí, nechá ležet (červivý ořech). Setkáváme se rovněž s rytmizovanou řečí, která někdy tíhne k tvorbě rýmů.

Př.:

<i>Мы день не спим, Мы ночь не спим, И день и ночь Стучим, стучим.</i>
--

<i>Nespíme ve dne, Ani v noci nespíme, Ve dne i v noci, Bijeme a bijeme.</i>
--

Зубов много, а ничего не ест. – Má to hodně zubů, ale nic to nejí.

3.3.5 Zařikání (заговоры)

Zařikání jsou nejstarší slovesné projevy související s lidovou vírou a magií, někdy se zařazují mezi obřadní folklór. Tyto texty jsou doprovázeny různými pohyby a úkony mající magický charakter, a které mají zajistit blahonosný účinek.

Co se týče zařikání, nejčastěji se jedná o odvrácení „uřknutí“ nebo vlivu jiné nečisté síly, sloužily k zajištění úrody, k vyvolání léčebných účinků apod. Často u nich také shledáváme milostnou magii. Součástí zařikání bylo používání nezbytných rekvizit – jednalo se například o části oděvu, vlasů, propichování obrazu špendlíkem, používání odvarů z bylin, příprava mastí, nápojů atd. Některé aktivity byly spjaty s určitou dobou a měly být prováděny za přesně stanovených okolností – např. při úplňku, při východu slunce.

U zařikání si můžeme všimnout divadelního charakteru, jelikož zde komplexně působí nejen přeměna a slovo, ale celý zařikávací proces, který sice mohl mnohdy provozovat kdokoliv, ale který se raději svěřoval zkušeným ženám (zřídka mužům).

Forma zařikání je nejčastěji rytmizovaná próza nebo primitivní verše. Ta obsahují slova, která sama o sobě význam nenesou a která jsou sestavena do větších celků. Často se odvolávají na moc boží, čímž dodávají svému jinak pohanskému vystoupení ideovou formu.

3.3.6 Lidové nápisy a dopisy (народные надписи и письма)

Ačkoliv lidovou slovesnost charakterizuje především její forma orální, můžeme se setkat i s folklórem psaným. Ten se objevuje především na domech jako nápisy, setkat se s ním můžeme ale i v interiérech hospod, vinných sklepů, mlýnů a v kuchyních. Časté jsou také nápisy na nářadí, nástrojích, sudech, na nádobí, skle, keramice, dále také na krojových součástech a šátcích, na kraslicích, ale i na náhrobcích.

Jako obsah jsou časté iniciály, letopočty, jména, průpovědi, glosy, setkat se můžeme i s milostným vyznáním (na kraslicích či šátcích) či s označením majitele. Jejich historie sahá do 15. století, nejčastěji jsou ale zachytitelné až od století 18. V průběhu 20. století, respektive v jeho 2. polovině, ztrácejí svou původní funkčnost a stávají se předmětem sbírání.

Co se týče samotné formy psaného folklóru, obvykle vychází z lidových písní. Často se citují např. přísloví, ale i celé strofy písní.

Jako současnou formu lidových dopisů můžeme uvést svatební oznámení a oznámení o narození dítěte, které bývají žertovně veršované.

4 FRAZELOGIE A FRAZEOLOGICKÁ POJMENOVÁNÍ

4.1 Frazeologie jako lingvistická disciplína

Ještě předtím, než si definujeme frazeologii jako lingvistickou disciplínu, je nutné si uvědomit, jak je tato disciplína spjatá s mentalitou národa a s jeho historií.

V jazyce každého národa se setkáme s ustálenými slovními spojeními, které jsou typické právě pro daný jazyk, pro danou kulturu konkrétního národa. Frazeologie představuje „klenotnici“ národa, odráží mnoholeté zkušenosti a tradice, které k národu patří. Rovněž nám prozrazuje něco i o historii národa, o mravních hodnotách či náboženských představách. V jisté míře frazeologie představuje nevyčerpatelný zdroj poznání samotného jazyka jako stále se rozvíjejícího se a měnícího systému. Díky frazeologii máme možnost porozumět našim předkům či získat jisté podvědomí o dřívějších tradicích či zvycích národa. U frazémů se setkáváme s konstrukcemi či slovy, které se v jazyce již nepoužívají, některá frazeologická spojení jsou tvořena archaickými výrazy.

Za zakladatele frazeologie je považován švýcarský lingvista Charles Bally. Frazeologie je jako samostatná lingvistická disciplína poměrně mladá, její prudký rozvoj je patrný až ve druhé polovině 20. století. Termín frazeologie pochází z řeckého spojení slov *phrasis* (vyjadřování, výraz, projev) a *logos* (věda). Dalším důležitým lingvistou, který se frazeologií zabýval, a to zejména frazeologií ruského, ale i dalších evropských jazyků, je bezesporu V. V. Vinogradov. Ten definuje frazeologii jako „систему устойчивых, воспроизводимых экспрессивных словосочетаний, обладающих, как правило, целостным значением, которая включает в себя фразеологические сращения и единства“. (podle Mokijenko, Stěpanová, 2008, s. 24) Termínem frazeologie rozumíme nejen část jazykovědy, která studuje frazémy, ale rovněž i souhrn samostatných frazémů (frazeologických jednotek).

Ačkoliv je frazeologie disciplínou relativně mladou, nutno podotknout, že za dobu její krátké existence došlo k prozkoumání mnoha oblastí, jako jsou např. vlastnosti frazémů, zkoumala se jejich struktura, jejich použití v textu apod. Frazeologie se tedy zabývá studiem a popisem frazémů a idiomů, zejména studiem lexémů víceslovných.

Ruský filolog N. M. Šanskij (1963, s. 3) o frazeologii mluví ve své práci takto: „Фразеология представляет собой раздел науки о языке, изучающий фразеологическую систему в её современном состоянии и историческом развитии.“

Z českých představitelů uvedme, jak frazeologii definuje F. Čermák (1985, s. 166): „Frazeologie a idiomatika je samostatná jazyková disciplína, zabývající se studiem, případně i popisem (pak se někdy mluví o frazeografii) svérázných jazykových jednotek různého typu a více úrovní.“ Všimněme si, že užívá zdvojený název – frazeologie a idiomatika – F. Čermák je užívá s ohledem na to, jestli mluvíme o sémantické vlastnosti jednotky (idiomatika) nebo formální vlastnosti jednotky (frazeologie).

4.2 Charakteristika frazému

Frazémy jsou ustálená víceslovná slovní spojení s přeneseným významem a tvoří základní jednotku frazeologie. Slova v těchto spojeních ztrácejí svůj původní význam a nabývají význam vázaný na frazém. Pořadí slov ve spojeních je nezaměnitelné, frazém by mohl nabýt jiného významu. S termínem frazém se pojí termín frazeologická jednotka, který zavedl V. V. Vinogradov. V ruštině termínu frazém odpovídá hned několik názvů – фразеологическая единица, фразеологизм, фразема, устойчивое словосочетание, идиома.

Uvedme si, jak definuje základní jednotku frazeologie F. Čermák (1985, s. 183). Uvádí, že „jednotkou všech úrovní IF (idiomatiky a frazeologie) je z hlediska (především) formálního frazém, z hlediska (především) obsahově-sémantického idiom.“ Setkáváme se u něj s dvěma termíny – frazém a idiom. Důležité je, že podle F. Čermáka souběžnost a jakákoliv zaměnitelnost obou těchto termínů není úplná.

F. Čermák (2007, s. 31) dále uvádí, že „idiom a frazém je jedinečné spojení minimálně dvou prvků, z nichž některý (popř. žádný) nefunguje stejným způsobem v jiném spojení (resp. více spojeních), popř. se vyskytuje pouze ve výrazu jediném (resp. několika málo).“

Z ruských lingvistů uvedme definici N. M. Šanského (1969, s. 21): „Фразеологический оборот — это воспроизводимая языковая единица из двух

или более ударных слов, целостная по своему значению и устойчивая в своем составе и структуре“.

Někteří jazykovědci se v názorech, co vše mezi frazémy patří, silně rozcházejí. Jedna skupina tvrdí, že k frazémům řadíme pouze slovní spojení, nikoliv věty. Druhá skupina, ke které patří i N. M. Šanskij, je toho názoru, že k frazémům řadíme i přísloví, rčení apod. (Alefirenko, Semenenko, 2009, s. 16)

4.3 Vlastnosti frazému

Frazémy nemůžeme charakterizovat pouze jedním pojmem, charakterizuje je velké množství znaků a některé se mohou překrývat.

N. F. Alefirenko a N. N. Semenenko (2009, s. 25) jako hlavní charakteristické znaky frazémů uvádí tyto:

- **Stabilita** (стабильность) – pro frazémy je typická jejich neměnnost a stabilita, každý ze členů frazeologického spojení si zachovává svou pravopisnou izolovanost, neměnnost.
- **Ustálenost** (устойчивость) – jedná se o typickou vlastnost gramatické struktury frazémů. Každý frazém má náležitou gramatickou formu, tj. je součástí dané gramatické kategorie, součástí slovního druhu. Frazém plní syntaktickou funkci jako slovní druh, kterému odpovídá. Pod touto vlastností si můžeme představit, že komponenty frazému nemůžeme navzájem zaměňovat.
- **Reprodukovatelnost** (воспроизводимость) – tento charakteristický znak souvisí s ustáleností. Reprodukovatelnost odlišuje frazémy od volných spojení. Platí, že frazém nevzniká jako jiná slovní spojení až v momentě řeči, ale předem je už přesně daný a během řečového procesu se pouze reprodukuje v hotové podobě. (Mlacek, 1977, s. 42)

V souvislosti s touto vlastností se setkáváme s rozporuplnými názory mezi jazykovědci:

N. M. Šanskij reprodukovatelnost jako vlastnost frazému považuje za jednu ze základních vlastností, od které se odvíjejí další vlastnosti frazému – např. celistvost významu nebo ustálenost. Naproti tomu se objevuje názor A. V. Kunina, který tvrdí toto: „Фразеологическая единица обладает устойчивостью не потому, что воспроизводится в готовом виде, а наоборот, фразеологическая единица воспроизводится в готовом виде потому, что обладает устойчивостью на фразеологическом уровне“. (podle Alefirenko, Semenenko, 2009, s. 27-28)

Tyto dva názory shrnuje A. V. Balakaj, který tvrdí, že ustálenost a reprodukovatelnost frazému jsou vlastnosti navzájem propojené, a jedná se o vlastnosti, které se navzájem ovlivňují a podmiňují. (podle Alefirenko, Semenenko, 2009, s. 27)

- **Strukturní rozčleněnost** (раздельноформленность, структурная расчленённость) – všechny frazémy mají členitou strukturu skládající se z jednotlivých částí, tato struktura se člení v komponenty. Tyto komponenty ve frazémech nevyjadřují svá obvyklá lexikální značení, jako když stojí samostatně jako jedno slovo.
- **Sémantická ekvivalence slova** (семантическая эквивалентность слова) – frazém, co se týče nejen struktury, ale i co se týče své významové stránky, je považován za daleko složitější jednotku jazyka než samotné slovo. Pro většinu frazémů je charakteristická funkční blízkost a ekvivalence slova.
- **Nepřeložitelnost** (непереводимость) – hlavní příznak frazémů je rovněž nemožnost jejich doslovného překladu do jiných jazyků.

J. Filipec a F. Čermák jako další charakteristické znaky frazému uvádí víceslovnost, sémantickou nerozložitelnost, obraznost, přítomnost archaizmu, nezaměnitelnost komponentu, emocionálnost. (Filipec, Čermák, 1985, s. 168)

4.4 Klasifikace frazémů

Již jsme zmínili, že frazeologie každého jazyka je velice obsáhlá disciplína. Frazémy, které obohacují slovní zásobu a často ji svým způsobem zkrášlují a přičítají jí nevšednost, dělíme do několika skupin podle různých kritérií.

J. Mlacek (1977, s. 52) hovoří o tom, že dříve jazykověda frazémy nějak zvláště netřídila. Stačilo jí vymezení jistých ustálených výrazů, jako jsou např. přísloví, přirovnání, pořekadla apod. Nejednalo se o klasifikaci v pravé slova smyslu.

Co se týče novějších přístupů frazeologie, uplatňuje se už samostatné rozdělení frazémů do klasifikačních skupin. Každá z klasifikací vystihuje některou závažnou stránku frazémů. Počet těchto skupin není ustálený.

4.4.1 Sémantická klasifikace

Sémantická klasifikace (классификация фразеологических оборотов с точки зрения их семантической слитности) je považována za jednu z nejstarších a dlouhou dobu se jednalo o klasifikaci jedinou. Sémantickou klasifikací se zabývali již Ch. Bally a V. V. Vinogradov.

Podle N. M. Šanského (1969, s. 76) se sémantická klasifikace týká vztahu, který existuje mezi všeobecným významem frazému a sémantikou jednotlivých částí frazému.

Na základě sémantické klasifikace V. V. Vinogradov (podle Mlacek, 1977, s. 53) vyděluje **frazeologické srůsty** (фразеологические сращения), **frazeologické celky** (фразеологические единства), **frazeologická spojení** (фразеологические сочетания) a **frazeologické výrazy** (фразеологические выражения).

Frazeologické srůsty (фразеологические сращения) se někdy nazývají též idiomy. Frazeologickými srůsty chápeme takové frazémy, ve kterých není význam nijak motivovaný, naznačený významy jednotlivých složek frazému. Celý výraz (frazém) je významově naplněný jen jako celek. Jednotlivá slova nevedou k pochopení významu celého frazému. Příklad: *sedla mu moucha na nos* (nejedná se o to, že by někomu sedla moucha na nos, ale rozumíme tím, že se někdo rozzlobil). Další příklady frazeologických srůstů – např. *chytat lelky* – *буть баклуши*, *získat zkušenosti* – *съест собаку* apod.

Frazeologické celky (фразеологические единства) J. Mlacek (1977, s. 54) chápe jako ustálené výrazy, jejichž význam zprostředkovaně souvisí s významem jednotlivých komponentů frazému. Tvoří je slova, která přenesením významu utváří frazém. Od frazeologických srůstů se liší tím, že jsou do jisté míry motivovány významem jednotlivých složek, které celý frazém tvoří. Důležitou vlastností frazeologických celků tvoří obraznost, nejedná se o obraznost libovolnou, ale ustálenou.

Frazeologické celky a frazeologické srůsty jsou často spojovány do jedné skupiny a souhrnně je nazýváme idiomy (идиом) nebo idiomatické výrazy (идиоматические выражения). (srov. Šanskij, 1969, s. 82) Příklady frazeologických celků: *высунуть си něco z prstu – высунуть из пальца, házet klacky pod nohy – ставить палки в колеса* atd.

Frazeologická spojení (фразеологические сочетания) – tento typ tvoří taková spojení, v nichž jeden člen má tzv. frazeologický vázaný význam, tj. slova se s daným významem vyskytují jen v určitém frazeologickém výrazu. Ostatní členy výrazu mají svůj původní lexikální význam. Jako příklad si můžeme uvést ustálený výraz *červené víno*. Slovo *víno* se v tomto frazému vyskytuje ve svém základním významu, slovo *červené* tu má význam jiný než např. ve slovech *červené šaty, červený papír* apod. (srov. Mlacek, J., 1977: 55)

N. M. Šanskij (1969, s. 82) jako příklad frazeologických spojení uvádí např. taková spojení jako *закадычный друг (důvěrný přítel)*. Jedná se o frazeologické spojení, které je tvořeno dvěma slovy. Jedno ze slov (přítel) má volné použití – může se spojovat s více variantami, nejen se slovem *закадычный* (důvěrný). Ale co se týká slova *закадычный* (důvěrný), toto slovo se váže pouze k jedné variantě, a to k variantě slova *друг* (přítel) a setkáváme se s ním pouze v tomto spojení. Další příklady frazeologických spojení jsou taková spojení jako např. *сепит зубы – скалнить зубы, трескучий мороз – белое золото* apod.

Za **frazeologické výrazy** (фразеологические выражения) považujeme takové ustálené výrazy, které nejen že jsou sémanticky členěné, ale jsou tvořeny slovy s volnými významy. Od frazeologických spojení se odlišují tím, že je netvoří komponenty s vázaným frazeologickým významem. Komponenty, jež tyto frazémy tvoří, nelze zaměňovat synonymickými výrazy. Charakteristickým znakem těchto výrazů je také to, že v procesu komunikace je netvoří mluvčí, ale jsou reprodukovány jako hotové jednotky s trvalou strukturou a významem. (srov. Šanskij, 1969, s. 84)

N. M. Šanskij (1969, s. 85) rozděluje frazeologické výrazy do dvou skupin – **frazeologické výrazy komunikačního charakteru** (фразеологические выражения коммуникативного характера) a **frazeologické výrazy nominativního charakteru** (фразеологические выражения номинативного характера).

Frazeologické výrazy komunikačního charakteru představují taková slovní spojení, která jsou rovna větám. Vždy se jedná o celý výrok vyjadřující nějaký názor, mínění. Přísluví: *Bez práce nejsou koláče. – Без труда - не вытащишь и рыбку из пруда* nám může sloužit jako příklad.

Frazeologické výrazy druhého typu představují spojení slov shodné pouze určitou částí věty. Vždy se jedná o spojení slovesné formy a v jazyce plní **nominativní** (pojmenovací) **funkci**. Jedná se o spojení typu: *vysoká škola – высшее учебное заведение, pracovní úspěchy – трудовые успехи* apod.

4.4.2 Klasifikace frazémů podle původu

Frazeologie každého jazyka dělí podle původu frazémy primárně na frazémy domácí a frazémy převzaté z cizích jazyků. Toto rozdělení se nepovažuje za zásadní, jelikož převzaté frazeologické jednotky se rychle zdomácní a brzy už je jako cizí nepocítíme.

N. M. Šanskij (1969, s. 123) frazémy dělí na:

- **frazémy původně ruské** (исконно русские фразеологические обороты)
- **frazémy přejaté** (заимствованные фразеологические обороты)
- **frazeologické kalky** (фразеологические кальки)
- **frazeologické polokalky** (фразеологические полукальки).

Za původně ruské frazémy jsou považovány takové, které vznikly v ruském jazyce nebo byly zděděny ze starého jazykového pramene. Dělí se na tři skupiny: **všeslovanské frazeologické jednotky** (общеславянские фразеологические обороты), **východoslovanské frazeologické jednotky** (восточнославянские фразеологические обороты) a **ruské frazeologické jednotky** (собственно русские фразеологические обороты).

Všeslovanské frazeologické jednotky pochází původně z jazyka praslovanského a najdeme je ve většině slovanských jazyků (*vodit za nos – rus. водить за нос*).

Východoslovanské frazeologické jednotky jsou typické pro východoslovanské jazyky, jako je ruština, ukrajinština či běloruština.

Ruské frazeologické jednotky jsou jako skupina nejvíce obsáhlá a stále se doplňuje i dnes. Objevují se od 15. století od vzniku samostatného ruského jazyka. Jedná se o specifické ruské frazeologické jednotky, které v jiných jazycích nenajdeme.

Frazémy přejaté (заимствованные фразеологические обороты) N. M. Šanskij chápe jako taková ustálená slovní spojení, která se do ruštiny dostala z jazyků jiných a jsou užívána v takové podobě, jako v jazyce původním. Tyto frazeologické jednotky dělíme na frazémy přejaté ze staroslověnštiny a frazémy přejaté ze západních jazyků bez překladu. (srov. Šanskij, 1972, s. 225-227)

Frazeologické kalky (фразеологические кальки) představují taková slovní spojení, která vznikla doslovným překladem frazeologické jednotky z jazyka cizího, tzv. kalkováním. Principem kalkování je úplně či částečné nahrazení cizího komponentu komponentem domácího původu. (srov. Šanskij, 1972, s. 238-240) V ruštině jsou takováto spojení častá, např. spojení *борьба за существование* (z angl. *struggle for life*).

Frazeologické polokalky (фразеологические полукальки) jsou takové frazémy, ve kterých si jedna část uchovává původní grafickou podobu a druhá část je přeložena do cílového jazyka. Setkáváme se s nimi jak v češtině, tak v ruštině. V ruštině se jedná např. o frazémy francouzského původu: *строить куры* (z fr. *faire la cour – dvořit se někomu*) apod. a německého původu: *полный абзац* (z něm. *Absatz – odstavec – to je výborné, perfektní*). V češtině se setkáváme s polokalky latinského původu a polokalků německého původu je větší množství než v ruštině. (srov. Stěpanova, 2004, s. 77-78)

J. Mlacek (1977, s. 64-65) dělí frazémy na:

- **frazémy převzaté z Antiky, ze starověkých řeckých a římských dějin a z řecké a římské mytologie** – jedná se o spojení typu: *Achillova pata, trojský kůň, jablko sváru*
- **frazémy z biblických a křesťanských pramenů** – *moudrý jako Šalamoun, být v rouše Adamově*
- **frazémy, které souvisí s dějinami společnosti, s jednotlivými etapami vývoje společnosti** – *objevit Ameriku, stoletá válka, bojovat proti větrným mlýnům*
- **frazémy, převzaté z pohádkového světa a z lidové slovesnosti** – *za sedmero horami, držet něco pod sedmi zámků, třináctá komnata; ani vidu, ani slechu*
- **frazémy ze života a zkušeností lidí** – tato část frazeologie se považuje za jednu z nejobsáhlejších v každém jazyce. Jedná se o spojení typu: *silný jako medvěd, na stará kolena*
- **frazémy související s různými řemesly a výrobní činností lidí** – *kout železo, dokud je žhavé; brousit si na někoho jazyk*
- **frazémy, které vznikly při různých zájmových činnostech lidí** – *dýchat někomu na krk, mít někoho na lopatkách, karta se obrátila, být terčem pro něco*
- **frazémy vzniklé ze spojení používaných v jednotlivých moderních výrobních odvětvích** – *(něco) jde jak na běžícím páse, (něco) „šlape“ jako hodinky, jde jako zpomalený film, vyhodit něco do vzduchu*

4.4.3 Stylistické třídění frazémů

Ze stylistického hlediska (классификация фразеологизмов с точки зрения экспрессивно-стилистических свойств) J. Mlacek (1977, s. 79) frazeologii rozděluje na knižní a hovorovou. Toto rozdělení zohledňuje stylistické vlastnosti frazémů, jejich emocionální zabarvení či míru expresivity.

S **knižní frazeologií** (книжная фразеология) se setkáváme zejména v oblastech, kde je častější forma projevu písemná než ústní (jedná se o frazémy

využité převážně v písemné formě řeči). Týká se obzvláště oblasti věcné literatury, literatury odborné a oblasti uměleckého stylu. (srov. Mlacek, 1977, s. 80)

N. M. Šanskij (1969, s. 197) ke knižním frazémům řadí výrazy terminologické, poetické či výrazy publicistického charakteru. Rovněž zmiňuje, že pro knižní frazeologii je důležité striktní dodržování normovaného, přesně stanoveného jazyka.

Pro hovorovou frazeologii (разговорно-бытовая фразеология) platí, že její použití se týká většinou mluvené podoby jazyka. Charakteristickým znakem hovorových frazémů je jejich typické „nižší“ stylisticko-expresivní zabarvení. Skoro všechny hovorové frazémy mají obrazný charakter a do řeči přináší „volnost“. (Šanskij, 1969, s. 196)

U N. M. Šanského (1969, s. 195-199) se mimo frazeologie knižní a hovorové setkáváme s rozdělením na **frazeologii mezistylovou** (межстилевая фразеология), dále uvádí **frazeologické historizmy** (фразеологические историзмы) a **frazeologické archaizmy** (фразеологические архаизмы).

Mezistylové frazémy (межстилевые фразеологические обороты) jsou taková ustálená slovní spojení, která se vyskytují ve všech stylech přirozeného jazyka. Tyto frazeologické jednotky nejsou nijak expresivně či emocionálně zabarvené, jsou rovněž bez stylistického zabarvení. Vždy se chovají jako jednotky stylisticky neutrální. Jedná se např. o takováto spojení: *čas od času – время от времени, z celého srdce – от всего сердца* atd. Tato spojení slouží k pojmenování objektivní skutečnosti bez jakéhokoliv zabarvení. V současné době se jedná o skupinu velice obsáhlou a jejich počet stále narůstá.

Frazeologické historizmy a **frazeologické archaizmy** zaujímají zvláštní postavení v knižní frazeologii. Jako frazeologické historizmy (фразеологические историзмы) chápeme taková spojení, která už aktivně nepoužíváme, jelikož zanikl jev nebo skutečnost, kterou pojmenovávaly: *smírčí soudce – мировой судья*. Frazeologické archaizmy jsou zastaralá slovní spojení, která postupem času nahradila spojení nová, vhodnější. Např.: *Новый Свет – Америка, сырная неделя – масленица* apod.

4.4.4 Třídění frazémů podle konstrukce

Frazém, jako mnohotvárný jazykový útvar, nemá jednotnou konstrukci, existuje jich nemalé množství. Dříve, když frazeologie zahrnovala pouze přísloví, pořekadla a jiné jim podobné útvary, byla forma frazémů jasná – jednalo se o větnou konstrukci.

J. Mlacek (1977, s. 58) rozděluje frazémy do čtyř skupin:

- **fráze** – frází rozumíme všechny frazeologické jednotky, které mají formu věty nebo souvětí. Význam těchto termínů nelze zaměňovat s neterminologickým označením jiných frází. Za nejčastější formu frází považujeme jednoduchou větu a to buď holou, rozvitou nebo s elipsou některého větného členu. Patří sem taková spojení, jako např.: *Padla kosa na kámen.* – *Нашла коса на камень.*, *Ruply tu nervy.* – *У него крыша поехала.* atd.

Dále může mít fráze formu jednoduchého souřadného nebo podřadného souvětí: *Sejde z očí, sejde z mysli.* – *С глаз долой из сердца вон.* Zřídka může mít fráze i formu složitého souvětí.

Osobitým typem frází jsou takové frazémy, v kterých je ustálená jen jedna část souvětí, a to buď věta hlavní, nebo věta vedlejší. Druhá část souvětí už není součástí frazeologického spojení. Jako příklad frází s formou vedlejší věty si můžeme uvést: *I když se na hlavu postavíš.*, *Když přijde na lámání chleba.* apod.

- **frazeologický zvrát** – frazeologickým zvrátem se nazývá frazeologická jednotka se slovesnou syntagmatickou stavbou. Zvraty představují nejpočetnější skupinu frazémů. Dominantním členem konstrukce je sloveso, jen málokdy jmenná složka. To jako slovní druh umožňuje další různá doplnění. Frazeologické zvraty patří nejen k nejpočetnějším frazeologickým jednotkám, ale rovněž k nejrozmanitějším, co se jejich stavby týče. Může se jednat o frazémy jednoduché (dvojslovné) nebo složené (víceslovné), o frazeologizované slovesné vazby apod.

Př.: *udělat díru do světa* – *удивить мир*, *dostat se z bláta do louže* – *сменять кукушку на ястреба* atd.

- **frazeologický výraz nebo úsloví** – do této skupiny frazémů zařazuje všechny frazeologické jednotky, ve kterých se neobjevuje sloveso. Jedná se převážně o jmenné (substantivní, adjektivní, zájmené) a příslovečné výrazy či některá ustálená přirovnání.

Např.: *jablko sváru* – *яблоко раздора*, *krokodýlí slzy* – *крокодильи слёзы* apod.

- **minimální frazeologická jednotka** – jedná se o taková ustálená spojení, která se skládají z jednoho původně neplnovýznamového slova a z jednoho slova původně významového. Nejběžnějším příkladem je ustálené spojení tvořené předložkou a podstatným jménem v příslušném pádě. Např.: *do sytosti* – *досыта*.

Zmínili jsme termíny „původně významové“ „původně nevýznamové“ slovo. Rozumíme tím takový stav slova před samotným procesem frazeologizace, jelikož jakmile začnou tvořit frazeologickou jednotku, všechny své předchozí vlastnosti ztrácejí.

Od předchozích dvou typů se minimální frazeologická jednotka odlišuje zejména svou nesyntaxmatickou stavbou. Kvůli této charakteristice ji někteří lingvisté odmítají zařadit mezi frazeologická spojení. Tvrdí, že spojení předložky s podstatným jménem je pouze analytickým tvarem slova a je tedy nemožné mluvit o ustáleném spojení slov, jak se běžně vymezuje frazeologická jednotka.

4.4.5 Třídění frazému podle funkce

Jednotlivé frazeologické jednotky můžeme rovněž rozdělit podle funkce, jakou zastávají. Funkční rozdělení frazémů považujeme za jedno z nejmladších.

J. Mlacek (1977, s. 62) vyčleňuje frazeologické jednotky podle funkce takto:

- **frazeologické jednotky s nominativní nebo pojmenovávací funkcí**
- **frazeologické jednotky s komunikativní nebo výpovědní funkcí**
- **frazeologické jednotky s nominativně-komunikativní funkcí**
- **frazeologické jednotky, které nemají výraznou komunikativní ani nominativní funkci**

Frazeologické jednotky s nominativní nebo pojmenovávací funkcí zahrnují všechny frazémy kromě frází – frazeologické zvraty, výrazy i minimální frazeologické jednotky. Díky víceslovnosti, která je pro frazémy typická, není funkcí frazému pouze obyčejné pojmenování, ale spolu s pojmenováním vyjadřuje i jisté hodnocení, různé prvky expresivnosti a emocionálnosti. Nejedná se tedy o čistou nominativní funkci. Osobitý typem frazémů s funkcí pojmenovávací jsou zájmenné jednotky. Jak je zřejmé, zájmena skutečnost nepojmenovávají, pouze označují nebo odkazují na skutečnost mimojazykovou. Co se týče zájmenných frazémů, nejedná se tedy o nominativní funkci. Jako příklad uveďme spojení: *ten či onen – тот или другой*.

Např.: *krokodýlí slzy – крокодильи слёзы, udělat kozla zahradníkem – пустить козла в огород*.

Mezi **frazeologické jednotky s komunikativní nebo výpovědní funkcí** patří taková spojení, která mají větnou stavbu. Jejích výpovědní funkce je trochu odlišná od výpovědní funkce aktuálních vět. Do této skupiny frazémů patří jednotky se všeobecným poučným nebo obrazným komunikativním obsahem – přísloví a pořekadla, např.: *Padla kosa na kámen. – Нашла коса на камень., Neříkej hop, dokud nepřeskočíš. – Не говори hop, пока не перепрыгнешь.*, dále frazémy s větnou stavbou, která mezi přísloví a pořekadla nepatří: *Ani pes po něm neštěkne. – Про него и думать забыли*.

Do skupiny **frazeologických jednotek s nominativně-komunikativní funkcí** patří takové jednotky, jejichž některé varianty mají formu fráze a jiné formu zvratu nebo úsloví. Např.: *malovat čerta na zed' – рисовать всякие ужасы: Nemaluj čerta na zed'! – Не рисуй всякие ужасы!*

Mezi **frazeologické jednotky bez výrazné nominativní a komunikativní funkce** někteří jazykovědci zařazují citoslovce a modální frazémy.

Český jazykovědec J. V. Bečka (1968, s. 111) frazémy dělí na tři podtypy:

- **frazémy intenzifikační** – př.: *Mít hlad jako vlk. – У меня волчий аппетит. / Я зверски голоден. / Я голоден, как волк,*
- **frazémy verbalizační** – př.: *zklamat důvěru – обмануть доверие,*
- **frazémy konkretizační** – př.: *udělat kozla zahradníkem – пустить козла в огород.*

4.4.6 Třídění frazémů podle rozsahu frazeologizace

P. Hauser (1980, s. 161) spojení dělí na:

- **Spojení s jedním frazeologickým členem** – např. spojení *vlčí mák* (*мак самосейка*). Frazeologizovaným členem v tomto spojení je adjektivum *vlčí*. Má jiný význam než v jiných spojeních – např. *vlčí kožešina*, *vlčí zuby*, v nichž vyznačuje příslušnost ke slovu *vlk*. Mezi frazémy tohoto typu patří i vlastní názvy – např. *Černé moře* – *Чёрное море*, *Tichý oceán* – *Тихий океан* apod.
- **Spojení frazeologizovaná jako celek** – charakteristické pro tato spojení je to, že je možné k nim uvést jednoslovné ekvivalenty, např.: *ukázat paty*, *bílá vrána* – *белая ворона* atd. Setkat se s nimi můžeme i v podobě termínů, např. v botanice: *penízek rolní* – *ярутка полевая*, *zlatý déšť* – *форзиция средняя*, ale i v astronomii: *Mléčná dráha* – *Молочный путь*, *Velký vůz* – *Большая медведица*.

4.4.7 Slovnědruhové třídění frazémů

Klasifikace frazémů podle slovního druhu není možná u všech frazeologických jednotek, týká se hlavně jednotek, které jsou ekvivalentní se slovem nebo syntagmatem. K jednotlivým slovním druhům podle J. Mlacka (1977, s. 68) se frazeologické jednotky nezařazují podle svého lexikálního obsazení (jedna frazeologická jednotka často obsahuje různý počet slov a tím pádem i různý počet slovních druhů) – např. *na stará kolena* – *на старости лет*, *mít plné ruce práce* – *работы у кого по горло*. Zřídka se jedná o spojení se stejným slovním druhem – např.: *neslaný nemastný* – *ни рыба ни мясо*, *čas od času* – *время от времени*. K jednotlivým slovním druhům se frazeologické jednotky zařazují podle svého celkového významu, respektive podle slovnědruhové platnosti svého jednoslovného (případně i víceslovného) lexikálního ekvivalentu. Např.: *z čista jasna* – *как гром среди ясного неба* – nečekaně – jedná se tedy o příslovečnou frazeologickou jednotku; *tahat koho za nos* – *водить за нос кого* – klamat někoho, balamutit – slovesný frazém; *osmý div světa* – *восьмое чудо света* – něco mimořádného, vzácného – substantivní frazeologická jednotka; *neslaný nemastný* – *ни рыба ни мясо* – neurčité, nevýrazné – adjektivní frazeologická jednotka.

Jako nejběžnější druhy frazémů podle slovního druhu J. Mlacek (1977, s. 69) uvádí tyto:

- **substantivní** – např.: *zlatá střední cesta* – *золотая середина*, *cestovní horečka* – *предотъездная лихорадка* / *чемоданное настроение*, *krokodýlí slzu* – *крокодильи слёзы*,
- **adjektivní** – *neslaný nemastný* – *ни рыба ни мясо*, *skouřý na slovo* – *скуп на слова*, *být krev a mléko* – *быть кровь и молоко*,
- **slovesné** – *mluvit do větru* – *бросаться словами* / *бросать слова на ветер*, *trefit do černého* – *попасть не в бровь, а прямо в глаз* / *попасть в (самую) точку*, *mlčet jako ryba* – *молчать как рыба*,
- **přísluvečné** – *do posledního dechu* – *до последнего вздоха*, *jedním dechem* – *на одном дыхании*, *mezi čtyřma očima* – *с глазу на глаз*,
- **zájmenné** – *ať tak či opak* – *так или иначе*,
- **číslovkové a číselně-jmenné** – *raz-dva* – *в два счёта*,
- **částicové** – *jen tak tak* – *еле-еле* / *едва-едва*,
- **předložkové** – *v úzkém rodinném kruhu* – *в тесном семейном кругу*,
- **spojkové** – *nehledě na to, že* – *несмотря на то, что*,
- **citoslovečné** – *Do háje!* – *Чёрт возьми!*.

Substantivní, adjektivní, slovesné a příslovečné frazémy jsou nejfrekventovanějším typem frazeologických jednotek. Všechny ostatní slovní druhy považujeme za okrajové a málo časté. Setkáváme se s frazémy, které můžeme zařadit podle slovního druhu do více skupin, např. frazém: *jako by mu z oka vypadl* (= *stejný* – adjektivní význam / = *podobá se mu* – slovesný význam).

4.4.8 Dělení frazémů podle míry ekvivalence

Při studiu cizího jazyka se s frazémy setkáváme poměrně často, frazeologie je součástí každého jazyka. Téměř snadno se tedy dostaneme do situace, kdy frazémy porovnáváme.

V. M. Mokijenko a L. Stěpanova (2008, s. 37) vypracovali klasifikaci frazému následně:

- **úplné ekvivalenty (полные эквиваленты)** – jsou to taková frazeologická spojení, která jsou v obou jazycích, které porovnáváme, totožná a to jak

z hlediska jejich struktury, tak i z hlediska stylistického. Typická pro ně je shodná obraznost a přenesený význam. Např.: *vykasat rukávy – засучить рукава, hluchý jako pařez – глухой как пень,*

- **částečné ekvivalenty (частичные эквиваленты)** – jedná se o frazémy, které jsou totožné po stránce významové, ale liší se v nějakém jiném aspektu – např. strukturou, odlišným počtem komponentů ve frazeologické jednotce atd. Co se týče formy, jsou převážně totožná. Např.: *od srdce – от всей души, mít nad sebou vládu – владеть собой* apod.
- **relativní ekvivalenty (относительные эквиваленты)** – význam frazeologických jednotek je stejný, setkáváme se ovšem s částečnou záměnou obrazností. Např.: *jsou si podobní jako vejce vejci – похожи как две капли воды, čumět jako tele na nová vrata – смотреть как баран на новые ворота,*
- **analogické frazémy (фразеологические аналоги)** – jedná se o frazémy, jejichž význam a stylistické hledisko je shodné, liší se ale strukturou a svou obrazností. Např.: *nosit dříví do lesa – ездить в Тулу со своим самоваром, tlouci špačku – клевать носом, být všemi mastmi mazaný – пройти сквозь огонь, воду и медные трубы,*
- **bezekvivalentní frazémy (безэквивалентные фразеологизмы)** – takovéto frazémy bývají mnohdy označovány za národní frazémy, jelikož jsou charakteristické jen pro daný jazyk. Seznamují nás s národem a zajisté vycházejí z reálií národa. Překlad takovýchto jednotek je téměř nemožný, uplatňuje se opis celého frazému. Jako příklad si můžeme uvést: *отправить кого-либо, куда Макар телят не гонял* – tento frazém znamená poslat někoho do vyhnanství, většinou se jednalo o Sibiř. Makar představoval v ruském folklóru pastýře, který hnal svá telata na nejvzdálenější pastvy.

Je zřejmé, že míra a možnost klasifikace jednotlivých frazémů je velice široká. Téměř vždy se jednotlivá frazeologizovaná slovní spojení dají zařadit na základě jejich vlastností do více skupin.

Přísloví bychom ze sémantického hlediska zařadili k frazeologickým srůstům (фразеологические сращения), jelikož se významově naplňuje až jako hotový celek. Podle původu přísloví můžeme rozdělit jak na frazémy původně české/ruské, tak i na frazémy přejaté z cizího jazyka. Setkat se můžeme i s frazeologickými kalky či

polokalky. Rovněž se můžeme setkat s takovými příslovími, které pochází z biblických textů či souvisí s dějinami společnosti, převážně se ale jedná o frazémy ze života a zkušeností lidí. Co se týče stylistického zabarvení přísloví, téměř vůbec se nesetkáváme s frazémy knižními, převládá frazeologie hovorová.

Konstrukčně přísloví odpovídají frázím – typická je pro ně forma věty nebo souvětí, ale i frazeologických zvrátů. Funkčně odpovídají frazémům s komunikativní nebo výpovědní funkcí – mají větnou stavbu, a jedná se o spojení s poučným obsahem. Přísloví jsou taková spojení, která jsou frazeologizovaná jako celek.

5 ANALÝZA VYBRANÝCH PŘÍSLOVÍ

Praktická část bakalářské práce se zabývá vybranými frazeologickými spojeními, a to příslovími, konkrétně byla vybrána taková přísloví, v jejichž formě se objevuje název zvířete. Dané frazémy byly vybrány s ohledem na vlastní zkušenosti s použitím v českém jazyce. Zároveň předpokládáme, že takováto spojení by mohl český rodilý mluvčí v ruském jazyce použít.

Frazeologické jednotky jsou v níže uvedené analýze posuzovány a zároveň porovnávány pomocí českých, ruských a rusko-českých frazeologických slovníků, dalším zdrojem rovněž slouží vybrané etymologické slovníky.

Praktická část poukazuje na původ frazémů a na jejich význam. U každého frazeologického spojení je určena míra ekvivalence českých a ruských frazémů – u frazémů je uvedeno, zda se jedná o plně ekvivalentní frazeologické výrazy, částečně ekvivalentní frazeologické výrazy nebo se jedná o frazémy zcela bez ekvivalence. Míru ekvivalence určujeme jednak podle významu daných frazémů, tak i podle struktury.

Ke každému českému frazému byl dohledán a vybrán odpovídající frazém v ruském jazyce, případně takové spojení, které danému frazému nejvíce odpovídá.

Praktická část je rozdělena do kapitol a podkapitol podle míry ekvivalence frazémů a jejich formy. Za úplné ekvivalenty považujeme taková frazeologická spojení, která jsou v obou jazycích, které porovnáváme, totožná a to jak z hlediska jejich struktury, tak i z hlediska stylistického. Jako částečné ekvivalenty chápeme takové, které jsou totožné po stránce významové, ale liší se v nějakém jiném aspektu – např. strukturou, odlišným počtem komponentů ve frazeologické jednotce atd. Bezekvivalentní frazémy bývají mnohdy označovány za národní frazémy, jelikož jsou charakteristické jen pro daný jazyk. Seznamují nás s národem a zajisté vycházejí z reálií národa. Překlad takovýchto jednotek je téměř nemožný, uplatňuje se opis celého frazému. Pro analýzu vybraných frazémů jsou jednotlivá přísloví zpracována do tabulek následujícím způsobem:

frazém v českém jazyce	frazém v ruském jazyce
původ českého frazému	původ ruského frazému
význam českého frazému	význam ruského frazému
míra ekvivalence	

Při zpracování praktické části bakalářské práce byly použity níže uvedené české i ruské slovníky. Z nich byl čerpán význam a původ vybraných přísloví. V tabulkách jsou označeny následujícími písmeny:

- A. БИРИХ, А. К., МОКИЕНКО В. М., СТЕПАНОВА Л. И. *Словарь русской фразеологии историко – этимологический справочник*. Санкт – Петербург: Фолио – Пресс, 1998. ISBN 5288021325.
- B. ČERMÁK, F. *Základní slovník českých přísloví: výklad a užití*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2013. ISBN 978-80-7422-258-0.
- C. ФЁДОРОВ, А. И. *Фразеологический словарь литературного русского языка*. Новосибирск: Наука, 1995. 1. díl, 391 s. ISBN 5– 02– 030866– 8, ISBN 5– 02– 030867– 6.
- D. KOLEKTIV AUTORŮ. *Slovník české frazeologie a idiomatiky 4: Větné výrazy*. Praha: Leda, 2009. ISBN 8073352192.
- E. MARTINKOVÁ, M. *Rusko-český slovník frazeologický*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1953. ISBN 48-02-10.
- F. МОКИЕНКО, В. М., WURM, А. *Česko-ruský frazeologický slovník*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002. ISBN 80-244-0406-0.
- G. НИКИТИНА, Т. Г. *Учебный словарь русской фразеологии: на русском и чешском языках : забавный словарь русской фразеологии*. Plzeň: Fraus, 2013. ISBN 978-80-7489-002-4.
- H. ПОДЛЕСНЫХ, А. *Ruské idiomy: Russkije frazeologizmy*. Brno: Computer Press, 2011. Jazykové učebnice pro samouky (Computer Press). ISBN 978-80-251-2779-7.
- I. STĚPANOVÁ, L. *Rusko-český frazeologický slovník*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007. ISBN 978-80-244-1750-9.

Zdrojem informací o původu a významu některých přísloví nám rovněž posloužil ruský internetový slovník, který je dostupný na webové stránce dic.academic.ru:

- J. ВАРТАНЬЯН, Э. А., *Словарь крылатых слов и выражений*. [online]. 2001.
Dostupné z: http://dic.academic.ru/contents.nsf/dic_wingwords/

Dalším internetovým zdrojem nám posloužila tato webová stránka:

- К. *Русские пословицы и поговорки. Комментарии, толкование значений*. [online]. 2017. Dostupné z: <http://www.rusaying.ru/>

5.1 Úplné ekvivalenty

Pes, který štěká, nekouše.	Собака, которая лает, не укусит.
Frazém pocházející z latinského přísloví: <i>Vix canis mordere suevit, usquequaque qui latrat.</i> – <i>Obvykle nekouše pes, který pořád štěká.</i> (D, s. 673)	Ruský frazém pocházející z latiny. (D, s. 673)
Člověk, který se tváří zle, nebývá tak zlý, či dokonce vůbec zlý být nemusí, i když se tak tváří. (B, s. 85)	Vyhrožující člověk nebývá nebezpečný. (D, s. 673)
úplná ekvivalence	

Potmě je každá kočka / kráva černá.	Ночью все кошки серы.
České přísloví pocházející z latiny: <i>Tenebris nigrescunt omnia circum.</i> – <i>Potmě vše kolem zčerná.</i> ¹ (D, s. 378)	Ruské přísloví pocházející z latiny. (D, s. 378)
I velmi různí, tedy dobří i špatní lidé v nejasném prostředí, potmě splývají a nedají se rozlišit, všichni se v takovýchto podmínkách zdají stejní. (B, s. 50)	Rozdíly mezi lidmi i věcmi se v nejasném prostředí stírají. (E, s. 183)
úplná ekvivalence	

Darovanému koni na zuby nekoukej.	Дарёному коню в зубы не смотрят.
Přísloví obecně evropské, u nás ho poprvé použil F. L. Čelakovský. Původ frazému nalezneme v latinském přísloví sv. Jeronýma. (D, s. 415-416)	Přísloví vychází ze starodávného obyčeje: při koupi koně si kupující pozorně prohlížel zuby zvířete, aby přesněji poznal, jak je kůň starý (starý kůň má zuby obroušené). (G, s. 184)
Člověk má být vděčný za každý dar či pomoc bez ohledu na jeho kvalitu či vzhled, potřebu a podobně. (B, s. 53)	Není vhodné dárky hodnotit, je třeba je přijímat s vděkem. (G, s. 184)
úplná ekvivalence	

¹ S tímto příslovím se setkáme i u F. L. Čelakovského, ale pouze s variantou: *Potmě je každá kráva černá.* (tamtéž, s. 378)

Pes je nejlepší přítel člověka.	Собака - (лучший) друг человека.
Frazém, který vychází ze zkušenosti člověka se psem. (D, s. 671)	Ruský frazém vycházející ze zkušenosti člověka se psem. (D, s. 671)
Pes je věrný, dělá člověku spolehlivě společníka a pomáhá mu. (B, s. 85)	Pes je věrné a spolehlivé zvíře. (D, s. 671)
úplná ekvivalence	

Ryba smrdí od hlavy.	Рыба гниёт с головы.
Český frazém vycházející z lidských zkušeností, přísloví F. L. Čelakovského. (D, s. 778)	Ruský frazém pocházející z latiny: <i>Piscis primum a capite foetat.</i> – <i>Ryba začíná smrdět od hlavy.</i> (J, [cit. 4. 7. 2017]. Dostupné z: http://dic.academic.ru/dic.nsf/dic_wingwords/2404/%D0%A0%D1%8B%D0%B1%D0%B0)
Špatný vůdce nepříznivě ovlivňuje ostatní. (B, s. 100)	Vedení, nikoliv podřízení, jsou příčinou nezmaru. (G, s. 294)
úplná ekvivalence	

Jedna vlaštovka jaro nedělá.	Одна ласточка весны не делает.
Frazém vzniklý z lidských zkušeností, jehož původ nalezneme v latinském přísloví: <i>Una hirundo non facit ver.</i> (D, s. 964)	Ruský frazém pocházející z latinského přísloví. Objevuje se v Ezopově bajce, na jejíž motivy napsal bajku I. A. Krylov: „ <i>Marnotratník a vlaštovka</i> “. (A, s. 333)
Dílčí úspěch ještě neznamená úspěch celkový. (B, s. 119)	Nelze vyvozovat závěry pouze na základě jedné události. (A, s. 333)
úplná ekvivalence	

Nekupuj zajíce v pytli.	Купить kota в мешке.
Frazém pocházející z přísloví F. L. Čelakovského. (D, s. 1003)	Ruský frazém vycházející z lidských zkušeností. (A, s. 309)
Člověk by se měl nejdříve rozmyslet, než něco koupí. (D, s. 1003)	Dávat si pozor na to, co kupujeme. (H, s. 260)
úplná ekvivalence	

Člověk člověku vlkem.	Человек человеку волк.
Frazém pocházející z latiny: <i>Homo homini lupus</i> . (D, s. 166)	Frazém pocházející z latiny, konkrétně z „ <i>Komedie oslovské</i> “. Často se v latině používá (<i>Homo homini lupus est / Lupus est homo homini</i>). (A, s. 620)
Každý člověk v soupeření s druhými dravě upřednostňuje své vlastní zájmy a cíle. (B, s. 24)	Člověk je vůči druhým velmi egoistický. (A, s. 620)
úplná ekvivalence	

5.2 Částečné ekvivalenty

Nehřej hada za ňadry.	Не грей змею на своей груди.
Český frazém přirovnávající zvířecí vlastnosti k lidským; přísloví F. L. Čelakovského. ² (D, s. 260)	Ruské přísloví pocházející ze starořeckého jinotaje. Nalezneme jej i v Ezopově bajce „ <i>Rolník a had</i> “. (A, s. 214)
Člověk by neměl věřit bezvýhradně. (D, s. 260)	Člověk by neměl projevovat náklonost, zájem či lásku k člověku, který se následně odmění nevděkem. (A, s. 214)
částečná ekvivalence	

Kdo chce s vlky býti, musí s nimi výti.	С волками жить - по-волчьи быть.
Český frazém pocházející z latinského přísloví: <i>Consonans esto lupis, cum quibus esse cuppis</i> . – <i>Chceš-li být s vlky, vydávej stejné zvuky</i> . (D, s. 965)	Ruský frazém pocházející z latinského přísloví: <i>Consonans esto lupis, cum quibus esse cuppis</i> . (D, s. 965)
Kdo se chce stýkat, žít, spolupracovat s (nepříjemně) agresivními, výrazně jinými lidmi, musí se jim přizpůsobit a chovat se stejně. (B, s. 122)	Kdo se chce stýkat s (nepříjemnými) jinými lidmi, musí se jim přizpůsobit. (E, s. 44)
částečná ekvivalence	

Po peří ptáka (a po řeči člověka) poznáš.	Знать птицу по перьям, а человека по речам.
České přísloví pocházející z latiny: <i>E cantu dinoscitur avis</i> . – <i>Podle zpěvu poznáš ptáka</i> . (D, s. 743)	Frazém pocházející z latiny. (D, s. 743)
Povahu a typ člověka, popřípadě i jeho úmysly lze poznat i z toho, jak mluví. (B, s. 95)	Člověka poznáme podle jeho činů a chování. (I, s. 607)
částečná ekvivalence	

² Existuje též varianta přísloví: *Nehřej hada na prsou*. (tamtéž, s. 260)

5.3 Relativní ekvivalenty

Práce není zajíc (ta ti neutěče). / Práce nemá nohy – neutěče.	Работа не волк, в лес не убежит.
Český frazém vycházející z lidských zkušeností. (D, s. 716)	Ruský frazém vycházející z lidských zkušeností. (D, s. 716)
Práce není náležitá, je možné ji odložit. (D, s. 716)	Není nutné se hned pustit do práce, je možné ji odložit na později. ³ (F, s. 232)
relativní ekvivalence	

Psi štěkají a karavana jde dál.	Собака лает, ветер носит.
Frazém vycházející z arabského přísloví. (D, s. 673-674)	Frazém vycházející z arabského přísloví. (D, s. 674)
Rozumný člověk jde dál za svým cílem a neznepokojuje se ostatními. (B, s. 86)	Člověk nedbá na řeči nepodstatné. (E, s. 394)
relativní ekvivalence	

Bez práce nejsou koláče.	Без труда не вытащишь и рыбку из пруда.
Český frazém vycházející z lidských zkušeností, přísloví F. L. Čekalovského. (D, s. 715)	Ruský frazém vycházející z lidských zkušeností. (D, s. 715)
Odměnu je nutné si zasloužit. (B, s. 89)	Bez vynaložení úsilí a práce nelze dosáhnout dobrého výsledku. ⁴ (F, s. 142)
relativní ekvivalence	

³ Existují i další varianty tohoto přísloví, např.: *Работа не волк, не кусается.*; *Работа не волк, есть не просит.* apod. (tamtéž, s. 233)

⁴ V současném ruském jazyce se můžeme setkat i s variantou: *Без труда не вытащишь и рыбку из пруда, а без пруда не вытащишь и с трудом.* (tamtéž, s. 143)

Ryba a host třetí den smrdí / dost.	Долгие гости в тягость.
České přísloví pocházející z latiny (<i>Carum nemo putet, cui præsentia putet. – Nikdo nevidí rád toho, jehož přítomnost smrdí.</i>) (D, s. 778)	Ruské přísloví pocházející z latiny. (D, s. 778)
Dlouhodobá návštěva začne být každému hostiteli brzy nepříjemná. (B, s. 99)	Každá návštěva je po čase nepříjemná. (D, s. 778)
relativní ekvivalence	

Vlk se nažral a koza zůstala celá.	И волки сыты, и овцы целы.
Frazém, který přenáší zvířecí vlastnosti na lidské. (D, s. 965)	Ruský frazém, který aplikuje zvířecí vlastnosti na lidské. (D, s. 965)
Vyřešit problém tak, aby obě strany byly spokojené a nemusely slevit ze svých požadavků. (D, s. 965)	Vyřešit situaci tak, aby byly obě strany spokojené, a přesto není třeba slevovat ze svých požadavků. (E, s. 44)
relativní ekvivalence	

Když kocour není doma, myši mají pré.	Где кошки нет, там мыши резвятся.
Poprvé použil F. L. Čelakovský, slovu <i>pré</i> předcházelo slovo <i>masopust</i> . Frazém pocházející z latiny: <i>Murilego mures fiunt absente rebelles.</i> (D, s. 377)	Ruský frazém vycházející z lidských zkušeností a pocházející z latiny. (D, s. 377)
Po odchodu nadřízeného člověka s autoritou všichni náhle zdivočí a chovají se nedisciplinovaně. (D, s. 377)	Po odchodu nadřízeného člověka s autoritou všichni náhle zdivočí, ventilují své potlačené emoce. (D, s. 377)
relativní ekvivalence	

5.4 Analogické frazémy

Nech to koňovi, ten má větší hlavu.	Не ломай (себе) голову.
Frazém vycházející z lidských zkušeností. (D, s. 416)	Frazém vycházející z lidských zkušeností. (D, s. 416)
Člověk by neměl zbytečně řešit složitý problém, který nemá řešení. (D, s. 416)	Člověk si nemá zbytečně lámat hlavu nad tím, co stejně nevyřeší. (E, s. 72-73)
analogická ekvivalence	

V nouzi čert i mouchy lapá.	Нужда заставит / научит калачи есть.
Přísluví vycházející z lidských zkušeností. (D, s. 155)	Ruský frazém vycházející z lidských zkušeností. (D, s. 155)
Z nutnosti dělá člověk i podřadnou a neobvyklou práci. ⁵ (D, s. 155)	Člověk v nouzi dělá i neobvyklé věci. (E, s. 164)
analogická ekvivalence	

Kdo se bojí, nesmí do lesa.	Волков бояться - в лес не ходить.
České přísloví pocházející z latiny: <i>Si frondes timeas, dimittas, consulo silvas.</i> – <i>Pokud se bojíš listí, tak radím ti, opusť hned lesy.</i> (D, s. 432)	Ruský frazém pocházející z latiny. (D, s. 432)
Kdo má strach začít něco nového, musí se spokojit s jen průměrným úspěchem, prospěchem či ziskem. (B, s. 58)	Bojí-li se člověk případných potíží, je lepší práci ani nezačínat. (F, s. 162)
analogická ekvivalence	

⁵ Můžeme se setkat také s variantou: *Nouze naučila Dalibora housti.* (tamtéž, s. 155)

Kuře chce být moudřejší než slepice.	Яйца курицу не учат.
České přísloví pocházející od F. L. Čelakovského, též existuje varianta: <i>Kuře chce poučovat slepici (jak má hrabat)</i> . (D, s. 414)	Ruský frazém vycházející z lidských zkušeností. (D, s. 414)
Mladý člověk je přemoudřelý a chce radit. (D, s. 414)	Mladší člověk nemůže poučovat staršího člověka, který je zkušenější. ⁶ (F, s. 268)
analogická ekvivalence	

Když ptáčka lapají, pěkně mu zpívají / pískají.	Обещаниям не верь.
České přísloví F. L. Čelakovského, které vychází z latiny: <i>Fistula dulce canit, volucrum cum decipit auceps. – Píšťala sladce zpívá, když ptáčka chce přilákat ptáčník</i> . (D, s. 743)	Frazém pocházející z latinského přísloví. (D, s. 743)
Když chce někdo někoho získat, slibuje mnohé i lákavé výhody, které ale později neplní. (B, s. 94)	Člověk by neměl věřit všem slibům. (D, s. 743)
analogická ekvivalence	

Starého psa novým kouskům nenaučíš.	Как волка ни корми, всё в лес смотрит. / Горбатого могила исправит.
Český frazém vycházející z lidských zkušeností. (D, s. 671-672)	Přísloví vycházející z lidských zkušeností. (D, s. 672)
Zejména starý člověk si těžko zvyká na novoty a neumí se přizpůsobit. (B, s. 85)	Člověk se během života nemůže zbavit svých zvyků, ať už dobrých, či špatných. (C, s. 380)
analogická ekvivalence	

⁶ V současném ruském jazyce existují různé varianty tohoto přísloví: *Яйца курицу не учат, учит петух.; Если яйцо учит курицу, сварите его в крутую.* apod. (tamtéž, s. 269)

Malé ryby jsou taky ryby. / V nouzi je i Franta / čert dobrý.	На безрыбье и рак - рыба.
Český frazém vycházející z lidských zkušeností. (D, s. 779)	Ruský frazém vycházející z lidských zkušeností. (D, s. 779)
I malý zisk je vítaný a cenný, nelze čekat vždy jen to nejlepší. (B, s. 100)	Pokud není nic lepšího, je třeba si vystačit s tím, co je. ⁷ (F, s. 218)
analogická ekvivalence	

Nelze sedět najednou na dvou židlích. / Kdo sedí na dvou židlích, obvykle spadne.	За двумя зайцами погонишься - ни одного не поймаешь.
Český frazém pocházející z lidských zkušeností. (A, s. 202)	Ruské přísloví vychází ze zkušenosti lovců zajíců a pocházející od římského básníka Publilija Sira. ⁸ (A, s. 202)
Člověk nedokáže zastávat dvě zcela různá postavení (a využívat jejich výhod, výhod). (B, s. 130)	Ten, kdo dělá dvě věci najednou, nedosáhne dobrého výsledku ani v jedné z nich. ⁹ (F, s. 200)
analogická ekvivalence	

Vrána vráně oči / oko nevyklove. (Vrána k vráně sedá – rovný rovného si hledá.)	Рыбак рыбака видит издалека.
Přísloví F. L. Čelakovského vycházející z lidských zkušeností se zvířaty. Pochází z latiny: <i>Cornix cornici oculum non confodit.</i> – <i>Vrána vráně oči nevyklove.</i> (D, s. 977)	Frazém vycházející z lidských zkušeností se zvířaty, pochází z latiny. (D, s. 977)
Lidé stejného (záporného) zaměření a cílů se pro vzájemnou podporu vyhledávají a sdružují se, nebo mají pro sebe porozumění. (B, s. 122)	Lidé stejných cílů se vzájemně podporují a mají pro sebe porozumění. (E, s. 361)
analogická ekvivalence	

⁷ V současném ruském jazyce se můžeme setkat s variantami: *На безрыбье и рак селёдка.*; *На безрыбье и кастрюля - соловей.* (tamtéž, s. 218)

⁸ Ruský národ má v zajících velké zalíbení. V příslovích se poukazuje jak na jeho negativní vlastnosti, tak na jeho pozitivní – např. jeho rychlost, obratnost apod. (tamtéž, s. 202)

⁹ Můžeme se setkat s různými variantami tohoto přísloví: *За двумя зайцами погонишься, третьего не поймаешь.*; *За двумя зайцами погонишься - лесник поймает.* (tamtéž, s. 201)

Dobří holubi se vždy / vždycky vracejí.	Человека влечёт в родные места.
České přísloví vycházející z lidských zkušeností. (D, s. 292)	Ruský frazém vycházející z lidských zkušeností. (D, s. 292)
Věrný člověk (a zvláště poctivý rodák) se rád vrací do místa, odkud vyšel a kde získal první zkušenosti a zásadní životní okamžiky. (B, s. 35)	Člověk se rád vrací na místo mládí, či rád vzpomíná na první prožitky. (D, s. 292)
analogická ekvivalence	

Kdo chce psa bít, hůl si najde.	Была бы собака, а палка будет.
Frazém pocházející z latinského přísloví: <i>Qui iugulare canem vult, invenit cito causam.</i> – <i>Kdo chce psa škrtit, rychle si najde důvod.</i> (D, s. 670)	Ruský frazém vycházející z latinského přísloví. (D, s. 670)
Pokud člověk chce druhého potrestat, vždy si najde záminku nebo prostředek, jak to udělat. (B, s. 84-85)	Pokud člověk chce potrestat či poškodit druhého, vždy si najde způsob, jak to vykonat. (D, s. 670)
analogická ekvivalence	

Potrefená husa nejvíc křičí / se vždycky ozve / kejhá.	На воре шапка горит.
Český frazém, který vychází z přísloví F. L. Čelakovského. ¹⁰ (D, s. 316)	Tento frazém pochází z lidového vyprávění o tom, jak lidé odhalili lupiče. Někdo v davu lidí zakřičel: „ <i>Ha воре шапка горит!</i> “ – „ <i>Lupiči hoří čepice!</i> “ Dotyčný se chytl za hlavu a tím byl prozrazen. (K, [cit. 04. 7. 2017]. Dostupné z: http://www.rusaying.ru/russkie-posloviczy-i-pogovorki-na-n/111-na-vore-shapka-gorit.html)
Nepřímá kritická poznámka či připomínka obvykle vyvolá nesouhlasnou obrannou reakci a protest skutečného viníka. (B, s. 38)	O člověku, který udělal něco špatného, a který se záhy prozrazuje. (A, s. 98)
analogická ekvivalence	

¹⁰ Existuje též varianta: *Když mezi husy kámen hodiš, ta křičí, která cítí.* (tamtéž, s. 316)

Lepší vrabec v hrsti nežli holub na střeše.	Лучше синица в руках, чем журавль в небе.
Frazém pocházející z latinského přísloví: <i>Capta avis est melior quam mille in gramina ruris.</i> – <i>Chycený pták je lepší než tisíc v polích.</i> , použil jej již F. L. Čelakovský. (D, s. 976)	Frazém pocházející ze starořeckého přísloví, kde místo <i>журавль</i> se používala varianta <i>орел</i> . ¹¹ (A, s. 192)
Je lepší zvolit sice menší, ale jistý zisk než zisk vyšší, ale velmi nejistý či spojený s riziky. (B, s. 122)	Je lepší zvolit menší a jistý zisk než větší a nejistý. (D, s. 976)
analogická ekvivalence	

Praktická část bakalářské práce analyzovala vybraná přísloví s názvy zvířat. Všechny frazémy, které byly analyzovány, se významově shodovaly. Velmi podobná byla i stránka formální.

Původ frazémů se většinou shodoval, některé výjimky poukazovaly na původ odlišný – některé ruské frazémy pocházely z lidového vyprávění či bajek a pověstí. Nejpočetnější skupinu analyzovaných přísloví tvoří analogické frazémy – tedy takové, jejichž význam je totožný, liší se však strukturou a obrazností.

Úplně ekvivalentní frazémy měly většinou stejný původ – pocházely z latinského jazyka, jen u dvou případů se původ rozcházel. Částečně ekvivalentní frazémy měly původ shodný, avšak rozdíl byl nalezen ve struktuře přísloví – většinou se lišily jiným počtem komponentů v daném frazeologickém výrazu.

Skupina relativních ekvivalentů poukazovala na taková přísloví, která jsou významově shodná, avšak setkali jsme se u nich s částečnou záměnou obraznosti.

Setkali jsme se s takovými frazémy, kdy v jednom z jazyků byl název zvířete použit a ve druhém nikoliv. Rovněž jsme analyzovali taková přísloví, která v daných jazycích použila název zvířete odlišný.

Přísloví jako folklórní žánr odráží lidovou moudrost národa, hodnotí události, které se staly, a lze se z nich naučit kultuře daného národa. Zároveň nám umožňují odlišný pohled na svět a to díky jejich obraznosti, které bez potíží rozumíme a chápeme

¹¹ Existuje několik variant ruského přísloví vázaných na dialekty: *Не сули журавля в небе, а дай синицу в руки.*; *Не цули журавля в год, а хоть синичку до ворот.*; *Журавль в небе не добыча.* (tamtéž, s. 192)

jejich přenesený význam. Zajímavé je odlišné vidění světa obou národů – v našem případě národa českého a ruského, které se projevilo v odlišném výběru názvu zvířete.

Praktická část bakalářské práce analyzovala pouze vybraný počet frazeologických spojení a to z důvodu, že zpracování všech frazeologických jednotek by přesáhl rámec práce. Nicméně se nabízí podrobnější analýza těchto výrazů v daných jazycích, která by se mohla stát předmětem dalšího zkoumání, kde by daná přísloví mohla být rozdělena do kapitol podle druhu zvířete, či by mohla být vybrána skupina frazémů jako taková, nejen přísloví.

6 ZÁVĚR

Bakalářská práce je věnována příslovím a to z hlediska jejich zařazení do frazeologie a kultury daného národa. Hlavním cílem práce bylo excerpovat vybrané frazeologické jednotky, respektive přísloví, které ve své struktuře mají název zvířete, a porovnat je z hlediska významového, z hlediska původu a na základě významu a struktury daných přísloví určit míru jejich ekvivalence.

V teoretické části jsme se zaměřili na vztah jazyka a kultury, jelikož přísloví zajisté souvisí s kulturou národa. Dále byla věnována pozornost lidové slovesnosti a její klasifikaci a specifickým znakům. Nejobsáhlejší kapitola teoretické části je věnována frazeologii a frazeologickým pojmenováním, kde je vymezena frazeologie jako věda a pozornost je věnována frazému jako základní jednotce frazeologie. Objasnili jsme si vlastnosti frazému a jeho charakteristické znaky – tedy stabilitu, ustálenost a reprodukovatelnost. (srov. Alefirenko, Semenenko, 2009, s. 25) Důležitou částí byla klasifikace frazémů, kdy se frazémy dělí do několika skupin podle mnohých kritérií. V praktické části jsme vycházeli z klasifikace frazémů podle míry ekvivalence V. M. Mokijenko a L. Stěpanové (2008, s 37), tedy dělení frazémů na úplné ekvivalenty, částečné, relativní a analogické.

V praktické části bakalářské práce byla analyzována jednotlivá přísloví s názvy zvířat v daných jazycích. Tato část práce je rozdělena do podkapitol podle míry ekvivalence daných frazémů – úplné ekvivalenty, částečné ekvivalenty, relativní ekvivalenty a ekvivalenty analogické. Bezekvivalentní jednotky jsme úmyslně neexcerovali, jelikož se domníváme, že je při studiu cizího jazyka rodilý mluvčí není nucen využívat. Praktická část bakalářské práce využívá přehledné tabulky, které jsou rozděleny na dvě části a do čtyř řádků. V tabulkách je uveden vždy český frazém a k tomu odpovídající frazém v ruském jazyce. U obou frazémů byl dohledán jejich původ a význam. Ve spodní části tabulky byla určena míra jejich ekvivalence. Konkrétní frazeologické jednotky byly vyhledány v českých a ruských frazeologických slovnících, rovněž v etymologických slovnících a v další odborné literatuře. Důležitým zdrojem při vyhledávání významu a původu přísloví sloužily rovněž webové stránky a to hlavně dic.academic.ru/, kde je možné vyhledávat v internetových slovnících ruského jazyka.

V praktické části bylo analyzováno třicet frazeologických jednotek, z nichž osm jsou úplné ekvivalenty, tři ekvivalenty částečné, šest jednotek jsou relativní ekvivalenty a třináct přísloví jsou analogicky ekvivalentní. Nejpočetnější skupinu tedy tvoří analogicky ekvivalentní frazémy.

V práci jsme došli k takovému závěru, že většina přísloví se významově shodovala, původ daných jednotek byl rovněž shodný nebo velice podobný, jen v některých případech je u některého z jazyků více specifikovaný.

Původ vybraných frazeologických jednotek byl u většiny frazémů vyhledán jako shodný či podobný. Některé analyzované jednotky mají původ v latinském jazyce, jiné vycházejí z pověstí či bajek. Shodným rysem u většiny analyzovaných přísloví je to, že převážně vychází z lidských zkušeností.

Jako další cíl práce bylo vyhledat a porovnat významy vybraných frazeologických jednotek a bylo zjištěno, že se ve svém významu shodují, či jsou významově velice blízké.

7 РЕЗЮМЕ

Целью работы является сравнение пословиц в чешском и русском языках и показать на их тождественность или сходность. Фразеология считается одной из самых специфических областей языка. Она часто является источником непонимания между носителями данных языков. Во фразеологии отражаются мысли и характер данного народа. Даже фразеология связана с другими научными дисциплинами, поэтому мы в работе обратили внимание на связь между языком и культурой. Также мы обратили внимание на устное народное творчество, которое безусловно связано с пословицами.

Целью практической части научной работы было определение степени эквивалентности данных фразеологических единиц. В этой части работы мы анализировали тридцать чешских и русских фразеологических единиц - тринадцать из которых фразеологические аналоги, восемь были полные эквиваленты, шесть оказались относительными эквивалентами и три частичными эквивалентами.

Также мы сравнивали значение и происхождение данных пословиц. Было установлено, что большинство чешских и русских фразеологизмов имеет тождественное или близкое происхождение, что показалось на взаимную связь данных языков. Большинство из пословиц происходит от латинского языка, многие из них происходят из человеческого опыта. Все фразеологические единицы, которые мы анализировали, имели тождественное или подобное значение.

Для написания этой работы было использовано несколько чешских и русских фразеологических словарей, даже мы использовали некоторые этимологические словари и источником являлись также интернет-словари.

8 ZDROJE

Literární zdroje v českém jazyce:

1. BARTMIŃSKI, J. *Jazyk v kontextu kultury: dvanáct statí z lublinské kognitivní etnolingvistiky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-2883-7.
2. BEČKA, J. V. *Slovo, jeho význam a užití*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1968. Učební texty vysokých škol.
3. BĚLÍČEK, P. *Historická poetika: etnogeneze žánrů ústní slovesnosti*. Praha: Urania, 2001. ISBN 80-900193-9-0.
4. BENEŠ, B. *Česká lidová slovesnost: výbor pro současného čtenáře*. Praha: Odeon, 1990. Lidové umění slovesné (Odeon). ISBN 80-207-0181-8.
5. ČERMÁK, F. *Frazeologie a idiomatika česká a obecná: Czech and general phraseology*. V Praze: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1371-0.
6. FILIPEC, J., ČERMÁK, F. *Česká lexikologie*. Praha: Academia, 1985. Studie a práce lingvistické.
7. HAUSER, P. *Nauka o slovní zásobě*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1980. Učebnice pro vysoké školy.
8. KOSTKOVÁ, K. *Rozvoj interkulturní komunikační kompetence*. Brno: Masarykova univerzita, 2012. Pedagogický výzkum v teorii a praxi. ISBN 978-80-210-6035-7.
9. MLACEK, J. *Slovenská frazeológia*. Bratislava: SPN, 1977.
10. MOKIJENKO, V. M., MALINSKI, T., STĚPANOVA, L. *Russkaja frazeologija dlja Čechov*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 2008. ISBN 978-80-244-1916-9
11. PODLESNYCH, A. *Ruské idiomy: Russkije frazeologizmy*. Brno: Computer Press, 2011. Jazykové učebnice pro samouky (Computer Press). ISBN 978-80-251-2779-7.
12. STĚPANOVA, L. *Česká a ruská frazeologie: diachronní aspekty*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004. ISBN 80-244-0795-7.
13. TOLSTOJ, N. I. *Magie slova a textu: moskevská etnolingvistická škola*. Praha: Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-2880-6.

Literární zdroje v ruském jazyce

1. АЛЕФИРЕНКО, Н. Ф., СЕМЕНЕНКО, Н. Н. *Фразеология и паремология: Учебное пособие для бакалаврского уровня филологического образования*. Москва: Флинт, 2009.
2. ВЕРЕЩАГИН, Е. М., КОСТОМАРОВ, В. Г. *Язык и культура: Три лингвострановедческие концепции: лексического фона, речеповеденческих тактик и сапиентемы*. Москва: Русский язык, 2005. ISBN 5-85759-289-5.
3. КРЕТОВ, А. И. *Русское устное народное творчество: учебное пособие для студентов-иностранцев*. Изд-во Воронежского университета, 1983
4. ШАНСКИЙ, Н. М. *Фразеология современного русского языка*. Москва: Высшая школа, 1963.
5. ШАНСКИЙ, Н. М. *Фразеология современного русского языка*. Москва: Высшая школа, 1969.

Použité slovníky:

1. ČERMÁK, F. *Základní slovník českých přísloví: výklad a užití*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2013. ISBN 978-80-7422-258-0.
2. KOLEKTIV AUTORŮ. *Slovník české frazeologie a idiomatiky 4: Větné výrazy*. Praha: Leda, 2009. ISBN 8073352192.
3. MARTINKOVÁ, M. *Rusko-český slovník frazeologický*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1953. ISBN 48-02-10.
4. МОКИЕНКО, В. М., WURM, A. *Česko-ruský frazeologický slovník*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002. ISBN 80-244-0406-0.
5. NIKITINA, T. G. *Učebnyj slovar' russkoj frazeologii: na ruskom i češskom jazykach : zábavný slovník ruské frazeologie*. Plzeň: Fraus, 2013. ISBN 978-80-7489-002-4.
6. STĚPANOVÁ, L. *Rusko-český frazeologický slovník*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007. ISBN 978-80-244-1750-9.
7. БИРИХ, А. К., МОКИЕНКО В. М., СТЕПАНОВА Л. И. *Словарь русской фразеологии историко – этимологический справочник*. Санкт – Петербург: Фолио – Пресс, 1998. ISBN 5288021325.

8. ФЁДОРОВ, А. И. *Фразеологический словарь литературного русского языка*. Новосибирск: Наука, 1995. 1. díl, 391 s. ISBN 5– 02– 030866– 8, ISBN 5– 02– 030867– 6.

Elektronické zdroje

1. ВАРТАНЬЯН, Э. А., *Словарь крылатых слов и выражений*. [online]. 2001. [cit. 2017-07-04]. Dostupné z: <http://dic.academic.ru/contents.nsf/dic_wingwords/>
2. *Mobil plus projekt – Mezikulturní vzdělávání – Co to je*. [online]. 2016. Dostupné z: <http://mbplus.afs.cz/cotoje.php>
3. *Русские пословицы и поговорки. Комментарии, толкование значений*. [online]. 2017. [cit. 2017-07-04]. Dostupné z: <<http://www.rusaying.ru/>>